

Miljømærkning af Golfklubber

Ecolabelling of Golf Clubs

Thomas Hoffmann Jepsen, HA 1180

Bachelorprojekt

Det Biovidenskabelige Fakultet

Københavns Universitet

Afleveret 25. maj 2007

Vejleder: Henrik Vejre

Forord

Dette bachelorprojekt er blevet til i perioden 12. februar 2007 til 25. maj 2007 under mit praktikophold i Dansk Golf Unions miljøafdeling. I den forbindelse vil jeg gerne takke Torben Kastrup Petersen for hans oplæg til projektet, for hans utallige indspark med gode ideer og visioner og for hans enorme engagement i emnet og mit projekt.

Under arbejdet med projektet har jeg udført kvalitative forskningsinterviews - en disciplin, som jeg ikke på forhånd kendte omfanget af. Derfor vil jeg gerne takke Hans Jørgen Fisker, Forskningsassistent ved Københavns Universitet, for hans gavmilde hjælp med at strukturere og forstå det samlede interviewforløb.

Sidst, men ikke mindst, vil jeg selvfølgelig også gerne takke min vejleder Henrik Vejre, Lektor ved Københavns Universitet, for hans gode og overskuelige men altid konstruktive kritik.

Thomas Hoffmann Jepsen

Dalslandsgade 8, M 304
2300 København S
Denmark
Studienr. HA 1180

Vejleder

Henrik Vejre

Lektor ved Center for Skov, Landskab og Planlægning / By- og landskabsstudier
Det Biovidenskabelige Fakultet for Fødevarer, Veterinærmedicin og Naturressourcer
Københavns Universitet

Referat

Titel: Miljømærkning af golfbaner
Forfatter: Thomas Hoffmann Jepsen
Dato: 25. maj 2007
Udgiver: Det Biovidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet
Type: Bachelorprojekt

Projektet har til formål at undersøge relevansen, potentialet og styrbarheden bag en miljømærkning af danske golfklubber. Med sine 167 baner fylder golfsporten meget i det danske landskab, hvorfor der helt naturligt er fokus på klubbernes miljømæssige aktiviteter. Dansk Golf Union ønsker at præge den fremtidige miljøpolitik overfor golfklubber, hvorfor de undersøger muligheden for en miljømærkning.

Gennem litteraturstudier og kvalitative forskningsinterviews opnås viden omkring miljømærkning generelt og omkring de interviewede klubrepræsentanters holdninger og kendskab til miljømærkning. Denne viden kobles sammen med aktuelle og relevante forbrugsdata fra golfklubberne, landbruget og det offentlige. Der fokuseres på forbruget af pesticider, gødning, vand og energi samt affaldproduktion og håndtering.

Resultaterne er, at der i golfklubberne er en række miljøpåvirkende aktiviteter i en størrelsesorden, der gør det relevant at tale om miljømærkning. Potentialet for at reducere disse miljøpåvirkninger er i de fleste tilfælde til stede i et omfang, som øger potentialet for positive effekter af en miljømærkning. Der er ingen entydige resultater i projektet, der kan be- eller afkræfte et miljømærkes styrbarhed overfor golfklubbernes ansatte, medlemmer, leverandører eller producenter. Dette sidste resultat ligger i tråd med den øvrige publicerede forskning på området.

Konklusionen er, at der er basis for miljøforbedringer i golfklubberne, hvis der indføres en miljømærkning. Derfor anbefales det, at Dansk Golf Union arbejder videre med at udvikle kriterierne bag golfsportens miljømærke, at de støtter op omkring forskning i dette regi og, at de markedsfører indholdet og effekterne af miljømærkningen overfor golfklubberne og den øvrige befolkning.

Abstract

Title: Ecolabelling of Golf Clubs
Author: Thomas Hoffmann Jepsen
Date: 25. May 2007
Publisher: The Faculty of Life Sciences, University of Copenhagen
Type: Final thesis

The objective of this project is to determine the relevance, the potential and the manoeuvrability of an ecolabelling of danish golf clubs. With its 167 golf courses around Denmark the sport takes up a lot of ground, for which reason the environmental focus on the activities in the sport is only natural. Danish Golf Union would like to leave its stamp on the future environmental politics towards golf, which is why they are investigating the possibility of an ecolabelling of golf clubs.

Knowledge of ecolabelling in general and of the interviewed club representatives attitudes and knowledge of this, is obtained through literature studies and qualitative reserach interviews. This knowledge is connected with current and relevant data from the golf clubs, agriculture and the public authorities, with focus on the consumption of pesticides, artificial fertilizers, water, energy and waste production and waste management.

The results are, that there are many environmental influencing factors in a scale, which makes it relevant to discuss an ecolabel. The potential to reduce these environmental influencing factors are in most cases present in a scale, which increases the potential for positive effects of an ecolabelling. There are no clear results in this project, that can confirm or invalidate data concerning the manoeuvrability of an ecolabel. This finding is comparable with other published research articles.

The conclusion is, that there is a solid basis for environmental improvements in the golf clubs, if an ecolabel is introduced. It is recommended, that the Danish Golf Union continues their effort to establish some wellbalanced criterias for a golf-ecolabel and they must support research within this field and market the content and the effects of the ecolabel towards the golf clubs and the public in general.

Indhold

Forord	2
Referat	3
Abstract	4
Indhold	5
Indledning	7
Baggrund	7
Problemformulering	8
Metode	9
Litteraturstudier	9
Interviewundersøgelse	9
Metodekritik	10
Analysen	12
Miljømærkninger	14
Introduktion	14
Den Nordiske Svane	16
EU-blomsten	16
EMAS II	17
ISO 14001	18
Green Network	19
Den grønne nøgle	19
Golf Environment Europe ECO-Management Programme	20
Delkonklusion	21
Interview	25
Udarbejdelse af interviewguide	25
Meningsfortolkninger	27
Meningsfortolkning af interviewene fra de små klubber	27
Delkonklusion	33
Meningsfortolkning af interviewene fra de store klubber	34
Delkonklusion	43
Samlet meningsfortolkning af interviewene	43
Relevans	47
Intro – hvad menes der?	47
Forbrug i klubberne	47
Sammenligning	51

	Delkonklusion	54
Potentiale		58
	Intro – hvad menes der?	58
	Forbrug i klubberne	58
	Delkonklusion	61
Styrbarhed		63
	Intro – hvad menes der?	63
	Delkonklusion	63
Konklusion		66
Litteraturliste		70
	Internetkilder	71
	Mundtlige kilder	72
Bilag 1		73
Bilag 2		74
Bilag 3		77

Indledning

Denne opgave handler om, i hvilket omfang det er relevant at lave en miljømærkning specifikt rettet mod danske golfklubber. Til at afdække emnet har jeg valgt at basere opgaven på litteraturstudier og kvalitative interviews. Litteraturstudiet bruges til at etablere en baggrundsviden om emnet og til at lave sammenligninger af golfklubbernes forbrug med andre brancher, mens interviewene bruges til at afdække klubbernes repræsentanters viden og holdninger til begrebet miljømærkning og dertil relaterede emner.

Opgaven er struktureret sådan, at jeg forsøger at svare på problemformuleringens delspørgsmål i deres opsatte rækkefølge og ender op med at svare på problemformuleringens hovedspørgsmål i hovedkonklusionen. Mange af afsnittene afsluttes med en delkonklusion, som har til formål kort at ridse afsnittets indhold og konklusioner op. Alle delkonklusioner indkorporeres i den endelige hovedkonklusion.

Opgaven har to formål, 1) at fungere som mit bachelorprojekt, 2) at bidrage til DGU's arbejde med muligvis at etablere en miljømærkning overfor de danske golfklubber.

Baggrund

DGU er en organisation, som arbejder for golfens fremme. De har formuleret en kort vision, som lyder: "Med afsæt i golfens sande værdier vil DGU styrke golfsporten og gøre Danmark til et foregangsland". DGU ønsker blandt andet at gøre Danmark til et foregangsland ved at fremme naturen/miljøet på danske golfbaner og i følge DGU rummer golfbaner gode muligheder for at øge naturindholdet og forbedre friluftslivet for såvel golfspillere som andre brugere af naturen, og derfor er det relevant at tage højde for natur- og friluftslivet i forbindelse med planlægningen og driften af en golfbane. DGU har i den forbindelse vedtaget en lang række initiativer overfor de danske klubber. F.eks. skal klubberne på frivillig basis indlevere grønne regnskaber til DGU, som dokumentation for deres årlige forbrug af vand, pesticider, kunstgødning, osv. De har også i samarbejde med Miljøministeren og Kommunernes Landsforening lavet den såkaldte *Pesticidaftale*, som kort fortalt går ud på, at de danske klubber skal reducere pesticidforbruget med 75 % inden udgangen af 2008. På lang sigt er det meningen, at pesticider skal fuldstændigt udfases fra driften af danske golfbaner. Ud over disse mere håndgribelige tiltag arbejder DGU også på at fremme klubbernes interesse i banernes naturindhold – både hvad angår flora og fauna.

I forlængelse af dette har man hos DGU i en årrække arbejdet med tanken om en decideret miljømærkning af golfklubber. Dette skal ses på baggrund af, at golfklubber ofte har et noget blakket ry i samfundet, når det kommer til miljødebatten. Mange har den

---

opfattelse, at golfklubber/-baner ødelægger naturen og miljøet ved overforbrug af vand og forurening af jorden for ikke at tale om negligeringen af naturindholdet. Golfspillere er i manges øjne et folkefærd, som ikke ønsker at gå på kompromis, når det handler om banens spilletilstand, denne skal altid fremstå grøn og lækker – koste hvad det vil! Hos DGU er dette ikke nødvendigvis sandt. Derfor ønsker DGU mulighed for at dokumentere klubbernes miljøindsats, så alle kan se, at mange golfklubber i dagens Danmark arbejder hårdt for at reducere miljøbelastningen, så den bliver neutral eller faktisk forbedrer det eksisterende miljø (Golf, Natur og Friluftsliv). Samtidig formoder DGU, at indførelsen af miljømærkning kan virke som gulerod overfor de klubber, som endnu ikke er hoppet på vognen, sådan at alle danske golfklubber på sigt bliver miljøvenlige. Ydermere er der en klar tendens i både dansk og udenlandsk politik til, at myndighederne kræver dokumentation for de miljøbelastninger som virksomhederne hver især udsætter naturen for. Og det er kun et spørgsmål om tid, før der kommer et offentligt ønske om dokumentation fra myndighedernes side, mener DGU. Så for at få medindflydelse på fremtidens miljøpolitik overfor golfsporten ønsker DGU at indlede dette initiativ, før der kommer en direkte lovgivning på området, som i værste fald kan have uheldige konsekvenser for sporten.

Problemformulering

Det ønskes at undersøge i hvilket omfang golfklubber er egnede til miljømærkning. Dette gøres med udgangspunkt i tre centrale emner: *relevans*, *potentiale* og *styrbarhed*.

Relevans: Hvilke miljøpåvirkninger findes der ved golfklubbernes aktiviteter og hvor store er de? Se dem i relation til andre produktgruppers aktiviteter.

Potentiale: Hvilket potentiale er der for at reducere disse miljøpåvirkninger?

Styrbarhed: Er golfklubber et område, hvor miljømærkning kan styre designeres, producenteres, banepersonales og brugeres adfærd?

Metode

Dette projekt er primært sammensat af litteraturstudier og kvalitative interviews. De indledende undersøgelser af forskellige mærkninger er udelukkende baseret på litteraturstudier, egen viden og mundtlige referencer. Undersøgelserne af relevans, potentiale og styrbarhed er baseret på både litteraturstudier og kvalitative semistrukturerede interviews, hvor interviewene giver mig en indsigt i klubbernes kendskab og holdninger til de tre emner og miljømærkning generelt.

Litteraturstudie

Da der ikke findes megen samlet litteratur om emnet, har jeg primært fundet min litteratur via internettet og gennem mundtlige referencer, og disse er primært rapporter fra forskellige myndigheder og organisationer. Dog er min primære kilde angående det kvalitative forskningsinterview ét værk (InterView - Det kvalitative forskningsinterview af Steinar Kvale) og i det efterfølgende afsnit om interviewundersøgelsen er min viden hentet fra dette med mindre andet er skrevet. Efter grundig gennemlæsning har jeg sammenholdt min akkumulerede viden omkring de forskellige emner, som jeg har fundet gennem litteraturen. Resultatet er et godt samlet overblik over emnet, som giver mig mulighed for at svare på opgavens problemformulering og samtidig kan jeg tage stilling til, hvorledes DGU bør forholde sig til emnet i fremtiden.

Interviewundersøgelse

Interviewundersøgelsen bruges til at komme nærmere på begrebet styrbarhed. For som navnet alene antyder, er det et begreb, som det kan være svært at kvantificere. I stedet forsøger jeg at nærme mig begrebet via det kvalitative forskningsinterview, hvor jeg håber på, at jeg kan opnå brugbare udsagn fra de interviewede, som kan give et indblik i deres fornemmelser vedrørende begrebet. Interviewene bruges også til at opnå en generel viden om de interviewedes kendskab til miljømærkning samt at få en forståelse for, hvordan de forholder sig til emnet sammenholdt med deres egen klub. Det sidste er meget interessant at se på, idet man kunne formode en forskel i, hvad der er godt generelt og hvad der er godt for klubben! Den type kvalitative forskningsinterview jeg har valgt, er det semistrukturerede interview, som jeg har baseret på en forberedt interviewguide for at opnå det størst mulige sammenligningsgrundlag imellem interviewene. Interviewguiden skal dog ikke følges stramt, men skal mere opfattes som en huskeseddel, der giver en struktureret oversigt over de emner, som jeg gerne vil berøre. Til hvert delemne har jeg forberedt en række spørgsmål, som benyttes til at dykke ned i den viden og de holdninger,

---

som den interviewede besidder.

For at opnå den bedst mulige repræsentation af danske klubber, havde jeg oprindeligt udvalgt 2 klubber fra hver af de 5 nye regioner - ialt 10 klubber, som repræsenterede hele Danmark. I hver region skulle der være en stor og en lille klub. Men efter at have gennemført de første to interviews og dertilhørende transskribering fandt jeg det en for stor tidsmæssig opgave at gennemføre samtlige 10 interviews, hvorfor jeg i alt har interviewet 6 klubber. Med hensyn til begreberne stor og lille klub, så dækker begrebet ”stor klub” over en klub, som har et 18-36 hullers anlæg med et samlet personale på over 10 personer. En ”lille klub” råder over 9-18 huller og har færre end 6 ansatte. Begreberne stor og lille klub kunne defineres på mange måder, f.eks. ved antal greenfeespillere, antal medlemmer, omsætning i kr., historiske årsager, privat kontra offentlig ejet klub, mm. Jeg har valgt at kigge på antallet af ansatte, da dette tal afspejler, hvorledes klubbens omsætning generes. Og i sidste ende er det de ansatte, som skal udføre alt arbejdet vedrørende en miljømærkning og jo flere hænder der er til at løfte opgaven, desto nemmere og mere overskueligt bliver det.

For at få den største indsigt i klubberne og dermed også de bedste svar, har jeg som deltager i interviewet udvalgt de personer, som har bedst indsigt i alle klubbens forhold. Dette viste sig at være både forretningsførere, formænd, sekretærer og baneudvalgsformænd. Udvalgelsen skete på baggrund af en telefonopringning til de respektive klubber og en efterfølgende anbefaling af den mest kyndige til interviewet.

Alle interviews gennemførtes pr. telefon i perioden torsdag d. 10. maj 2007 til tirsdag d. 15. maj 2007 og havde en varighed på 20-35 minutter. Alle interviews er efterfølgende transskriberet til noteform og denne ligger til baggrund for de slutlige analyser. Se skematisk oversigt af interviewundersøgelsen i bilag 1.

Metodekritik

Med hensyn til litteraturstudiet er der ikke så mange deciderede fejlkilder, men det er vigtigt at forholde sig kritisk, til det man læser, idet ikke alt, hvad der står i rapporter og dokumenter er sandt! Dernæst er der den menneskelige faktor - f.eks. kan det jo være, at jeg fortolker svar forkert eller oversætter forkert fra engelsk til dansk.

Interviewundersøgelsen lukker derimod op for alverdens mulige fejlkilder, idet hele forløbet er baseret på en menneskelig interaktion, hvor spørgsmål og svar hele tiden fortolkes. Disse forsøges selvfølgelig mindsket gennem grundige forberedelser, men det er desværre ikke alle problemer, man kan forberede sig ud af. Dog skal det nævnes, at det ikke nødvendigvis er fejlkilder, men som med litteraturstudiet er det vigtigt at forholde sig kritisk til de svar, der gives under interviewet. Risikoen for at påvirke den interviewede i en bestemt retning ved at stille ladede spørgsmål eller at give positive eller negative tilkendegivelser i forløbet er altid til stede. Og jo mere urutineret interviewer er, desto

---

større bliver nævnte risiko. Samtidig er der også risikoen for, at den interviewede har en forudindtaget opfattelse af, hvad jeg som interviewer gerne vil høre, og dette kan præge de interviewedes svar betydeligt.

Dernæst er der hele problematikken omkring selve transskriberingen fra tale til skrift. I denne proces kan der ske mange fejlfortolkninger, som i sidste ende kan påvirke resultatet signifikant, så det er vigtigt at forholde sig så objektivt som muligt i transskriberingsfasen.

Dette er bare nogle af de mange muligheder, der findes for at lave fejl i en interviewproces, men der er mange mange flere, som jeg ikke vil nævne her, men bare gøre opmærksom på, at de eksisterer.

Analyser

Dette projekt indeholder flere forskellige former for analyser, som jeg ganske kort vil gennemgå.

Første del af opgaven omhandler en lang række forskellige miljømærker. Efter mine litteraturstudier af de forskellige miljømærker har jeg analyseret mine kilder for at finde frem til de bagvedliggende hovedtræk, hvorefter jeg har kondenseret indeholdet ned til de præsenterede oversigter. Min akkumulerede viden om miljømærkerne har jeg derefter lagt til grund for en delkonklusion.

Herefter har jeg foretaget seks interviews med seks forskellige klubber - 3 store og 3 små. Mange vil nok mene, at analysearbejdet af interviewene vil ligge som en selvstændig blok efter transskriberingen, sådan som jeg har vist det i min skematiske oversigt af interviewforløbet i bilag 1. Men det er en sandhed med modifikationer og jeg har kun lavet den omtalte oversigt for at give et struktureret billede af interviewforløbet. I den virkelige verden begynder analysen allerede i det øjeblik interviewet starter, idet både jeg, som interviewer, og interviewpersonen tolker og analyserer det, der siges i den mellem menneskelige interaktion. Dvs., at de eksplorative spørgsmål jeg stiller, som jeg ikke i forvejen har stående i min interviewguide, samt de svar interviewpersonen kommer med, begge er baserede på intuitive analyser af den forudgående samtale. Med andre ord sker der altså en del analysearbejde under selve interviewet. Dernæst er der transskriberingen, hvor opgaven er at forholde sig objektivt, til det man nedfælder på papir. Men igen er virkelighedens verden sådan, at det ikke er ligetil at oversætte talesprog til skriftsprog. Så hvad enten man vil det eller ej, viser mange studier (Interview - en introduktion til det kvalitative forskningsinterview), at selv meget rutinerede personer ikke får transskriberet helt ens, selvom stilen var fastlagt til en ordret transskribering. Og da jeg ikke har valgt en ordret transskribering, men en meningskategorisering bliver omtalte problem bare endnu mere udtalt. Min oplevelse var i hvert fald, at hvis jeg skulle opnå en sammenhæng i, hvad der blev sagt, var det nødvendigt at indsætte og fjerne små tillægsord rundt omkring, hvilket jo ikke er optimalt i forhold til transskriptionen, men nødvendigt for forståelsen af denne! Denne lille øvelse, som jeg foretog rundt omkring, krævede en slags meningsanalyse for at ramme det udsagn bedst muligt, som den interviewede ville formidle. Altså mere forudgående analyse!

Efter interview og transskribering kommer så emnekategoriseringen, hvor jeg analyserer det transskriberede og forsøger at kategorisere indholdet efter kontekst. Dette oplevede

---

jeg som en yderst tidskrævende og til tider problematisk opgave, hvor det kunne være svært at adskille de transskriberede udsagns indhold til faste kategorier, men det lykkedes da til sidst.

Omtalte kategorisering lagde jeg som basis for en narrativ meningsfortolkning. Jeg opdelte det emnekategoriserede materiale i to grupper - en med de store klubber og en med de små klubber - som jeg indledningsvis behandlede som to selvstændige enheder, hvorfor jeg i første omgang endte op med to meningsfortolkninger baseret på de respektive grupperes udsagn. Herefter sammenholdt jeg de to meningsfortolkninger og lagde dem som grundlag for en samlet struktureret narrativ meningsfortolkning.

Så som jeg forhåbentligt har antydnet i det ovenstående, er det en omfangsrig proces at analysere en gruppe interviews og det er vigtigt for reliabiliteten af interviewene, at man anerkender analysens omfang.

Opgavens hovedemner er relevans, potentiale og styrbarhed. Disse tre begreber har jeg beskrevet i hvert deres afsnit. For at nå til bunds i de tre emner har jeg først og fremmest analyseret en del litteratur, som ligger til grundlag for den viden jeg præsenterer i hvert afsnit. Denne viden sammenholdes med meningsfortolkningen af interviewene, hvilket munder ud i en analyse af hvert af de tre emner. Analyserne er umiddelbart fremkommet rent intuitivt, men selvfølgelig på baggrund af den samlede viden, jeg har opnået igennem opgaveforløbet. Resultaterne af analyserne ses i de respektive delkonklusioner.

Afslutningsvis i opgaven finder du hovedkonklusionen og en perspektivering. Begge disse bunder i et forsøg på at sammenholde samtlige oplysninger og resultater i opgaven og kondensere dem til en kort struktureret tekst. Denne meningskondensering er ligeledes begrundet i en intuitiv analyse.

Miljømærkninger

Introduktion

Den første officielle miljømærkning så dagens lys i 1977 i Tyskland og hed Der Blaue Engel (www.blauer-engel.de). Den blev etableret af det tyske miljøministerium på samme baggrund, som de fleste efterfølgende konkurrenter også blev det. Nemlig at tilbyde virksomhederne en mulighed for på frivillig basis at dokumentere deres miljøarbejde på en troværdig måde overfor forbrugerne. Ønsket fra myndighedernes side er, at en miljømærkning vil fremme miljøvenlige produktionsmetoder og produkter inden for alle miljøbelastende brancher til stor gavn for natur og personale. Håbet fra de deltagende virksomheders side er primært, at involveringen i miljøvenligt arbejde vil få forbrugerne til at vælge deres produkter frem for konkurrenternes – altså at få en kompetitiv fordel. Ydermere ser både myndigheder og virksomheder også muligheden for direkte økonomiske besparelser i kølvandet på implementeringen af miljøvenlig drift ved f.eks. lavere forbrug af alt fra vand, el og pesticider til mindre sygdomsrelateret fravær af ansatte. Men det er ingen hemmelighed, at der er problemer med miljømærkningerne generelt, hvilket er en del af forklaringen på den forholdsvist lave involvering fra virksomhedernes side (Effects of eco-labelling schemes: Compilation of recent studies).

For det første er der sket en stor vækst i antallet af miljømærkninger, der tilbyder sig på markedet. Dette gælder både offentligt støttede og frivillige initiativer. Denne udvikling resulterer i en form for kaos på miljømærkningsmarkedet, idet virksomhederne ikke har kendskab til alle mærkningerne og heller ikke ved hvilke ordninger, som henvender sig til dem og hvilke værdisæt de repræsenterer. Samtidig er det svært for forbrugerne at finde rundt i junglen af mærker, hvilket reducerer troværdigheden til mærkerne generelt og samtidig nedsætter interessen for den slags produkter.

Men som tiderne er nu, så vælter det rundt med Svanemærke og jeg skal komme efter dig og alt det der - til sidst er man helt rundforvirret over, hvad er det egentligt for noget alt det her?

Kilde: Denne opgaves interviewundersøgelse.

For det andet kan det være en bekostelig affære for virksomhederne at indlemme sig på et sådant samarbejde, hvilket skræmmer en del virksomheder væk inden de overhovedet får tænkt engagementet igennem.

Et tredje problem er, at den utidssvarende profilering af miljømærkerne medfører, at virksomhederne og forbrugerne simpelthen ikke kender til relevansen og effekten af deltagelse i en miljømærkning.

Og sidst men ikke mindst, så er det et stort problem, at det næsten er umuligt at opdrive statistisk materiale vedrørende markedseffekten af miljømærkede produkter. Det betyder jo, at organisationerne og myndighederne ikke kan dokumentere effekten af at indføre en miljømærkning i en virksomhed (Ecolabelling - actual effects of selected programmes). Miljømærkerne henvender sig til mange typer virksomheder både lokalt, nationalt og internationalt og de kan groft opdeles i tre grupper (ISO, www.gen.gr.jp/eco.html):

1. *A voluntary, multiple-criteria based, third party program that awards a license that authorizes the use of environmental labels on products indicating overall environmental preferability of a product within a particular product category based on life cycle considerations.*
2. *Informative environmental self-declaration claims.*
3. *Voluntary programs that provide quantified environmental data of a product, under pre-set categories of parameters set by a qualified third party and based on life cycle assessment, and verified by that or another qualified third party.*

Der er både fordele og ulemper ved alle tre typer, men type 2 er som regel den mindst omfattende mærkning. Hvis DGU vælger denne som sin model, risikerer man, at den ikke virker troværdig, idet den ikke omfatter en uvildig tredje part. Men om man skal vælge type 1, 2 eller 3, må bero på grundigere overvejelser i forhold til den situation DGU står i.

I relation til miljømærkning ses golfklubber også som små virksomheder, hvilket er meget reelt, da de fleste klubber i gennemsnit har 8 ansatte (www.dgu.org). De problematikker og fordele, som er nævnt tidligere, kan derfor også umiddelbart overføres til golfklubber. Men der er dog også forskelle i forhold til konventionelle virksomheder. F.eks. er det i hovedparten af de danske klubber ikke formålet at opnå et overskud til fordel for en gruppe investorer. I virkeligheden kan klubberne ses som virksomheder, hvor medlemmernes årlige indskud forventes administreret til alles fordel. Så en af de første og største udfordringer vedrørende indføring af en miljømærkning af golfbaner er at overbevise klubberne om, at et stykke frivilligt miljøarbejde kan være al tiden og alle pengene værd i det lange løb, selvom det på kort sigt kan virke ret nytteløst. Undersøgelser (Evaluation of EMAS and Eco-label for their revision) viser, at langt de fleste virksomheder efter implementeringen af en gennemtænkt miljøpolitik mener, at de producerer et bedre produkt end deres konkurrenter samtidig med, at de har opnået signifikante besparelse og et mærkbart bedre arbejdsmiljø.

Målsætningen for DGU er at finde eller opfinde et anerkendt, respekteret og troværdigt

---

miljømærke, som kan bruges overfor golfsporten. Derfor opstilles hermed en liste af mulige kandidater som kort gennemgås, hvorefter jeg i delkonklusionen vil diskutere mulighederne. Gennemgangen af de forskellige mærker er baseret på relativt hurtige undersøgelser via internettet samt få skriftlige afhandlinger.

Den Nordiske Svane

Mærket er ét af to mærker, som er anerkendt af de danske myndigheder. Det administreres af Miljømærkning Danmark, som er en selvstændig del af Dansk Standard. Svanen er opbygget af en række produktgrupper, som hver indeholder et eller flere produkter, f.eks. er der produktgruppen ”Hotel og Vandrerhjem”. For hver produktgruppe er der udviklet en lang række kriterier som skal opfyldes. Hvis dette opnås, kan man for en periode på 3-5 år opnå licens til at benytte Svanemærket på sine produkter og i sin markedsføring. Når licensen ophører, skal man atter påvise at kravene til licensen (som i mellemtiden højst sandsynligt er skærpede) stadig opfyldes for at få mærket i endnu en periode. Pt. er der ingen produktgruppe for golfbaner og derfor skal der iværksættes undersøgelser af, om det er relevant at indføre en ny produktgruppe under Svanens vinger.

Fordele: Forholdsvis godt kendt i Danmark, dog mest fra håndgribelige varer såsom shampoo og toiletpapir. Stærk administration i ryggen.

Ulemper: Kan indledningsvis være svært at overskue og administrere for virksomhederne. Forholdsvist dyrt især for mindre virksomheder.

(International Labelling Programs).

Gebyrer for Svanen i Danmark	
Ansøgningsgebyr	3.500 DKR
Ændring af eksisterende licens	0 - 3.500 DKR
Fornyelse af licens ved revidering	3.500 DKR
Gebyr af årlig omsætning	0,4 %
Max. Gebyr	250.000 DKR

Kilde: www.ecolabel.dk

EU-Blomsten

EU-Blomsten er struktureret på nøjagtigt samme måde som Svanen, og er det andet officielt anerkendte mærke i Danmark. Den eneste grund til, at der er to mærker, skal findes i oprindelsen deraf - de opstod nemlig i to forskellige instanser. Ellers er der ikke meget, som skiller de to mærker. Svanen henvender sig primært til Norden, mens Blomsten henvender sig til hele det europæiske marked. Rent prismæssigt følges de to også godt.

I en SWOT analyse (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) udført af U.S. Environmental Protection Agency fremgår det, at styrken ved Blomsten ligger i dens grundige evalueringer, som demonstrerer de miljømæssige gevinster. Svagheden ligger i organisatoriske og proceduremæssige vanskeligheder og at det er forholdsvist dyrt for

---

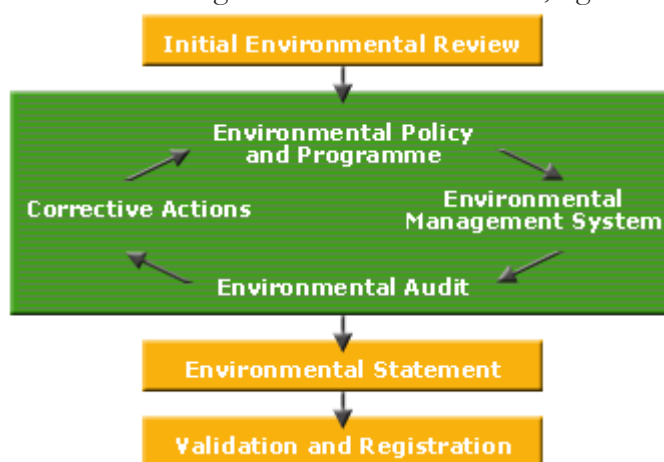
virksomhederne at opnå. Det samme gælder for Svanen. Til gengæld har de begge en stærk administration i ryggen. (International Labelling Programs)

Gebyrer for Blomsten i Danmark	
Ansøgningsgebyr	3.500 DKR
Gebyr af årlig omsætning	0,15 %
Min. gebyr pr. standardkontrakt (pr. licens)	500 EURO
Max. Gebyr	25.000 EURO

Kilde: www.ecolabel.dk

EMAS II

EMAS står for Environmental Management and Audit Scheme, og det administreres af

Kilde: <http://ec.europa.eu/environment/emas>

Europa Kommissionen. EMAS blev oprettet i juni 1992 og blev i 2001 revideret til den udgave, der hedder EMAS II – i daglig tale bare EMAS. Modsat Blomsten og Svanen opererer EMAS ikke med absolutte krav, som virksomhederne skal overholde. I stedet handler det for virksomhederne om, at de skal etablere en miljøledelse/miljøstyring og derefter kan de lade sig registrere hos EMAS ved at gennemgå deres 4-trins handlingsplan. Først skal virksomheden lave en miljøgennemgang af alle miljøpåvirkende aktiviteter, dernæst skal der udarbejdes en gennemgribende miljøpolitik, som inkorporerer alle miljørelevante faktorer og som herefter af virksomheden implementeres i et miljømæssigt styringssystem (EMS, Environmental Management System). Når systemet er på plads, udføres der en kritisk intern gennemgang af projektet. De fejl, som findes, rettes. Efterfølgende udarbejdes der en klar og præcis miljømæssig erklæring, som offentliggøres og sendes til alle virksomhedens interessenter. Rygraden i denne proces er, at den er cyklisk.

Dvs. at den skal gentages f.eks. årligt, så virksomheden indgår i en løbende miljømæssig forbedring. Når alle de ovennævnte trin er gennemført, besøges virksomheden af en

---

uafhængig instans (verifikator), som bekræfter, at alle miljømæssige forhold er i orden og herefter registreres man som en EMAS organisation og kan med rette bruge EMAS logoet.

Fordele: EMAS er meget respekteret, som et godt system til at indføre miljømæssige forbedringer. Bruges på europæisk plan. Registrering hos EMAS virker imagestyrkende. Kravene til ISO 14001 er indarbejdet i EMAS, hvilket i praksis betyder, at virksomheder som er certificeret efter EMAS, automatisk opfylder kravene til ISO 14001.

Ulemper: Dyrt at få den første EMAS registrering. Det er et stort stykke arbejde at iværksætte og det kan være svært at involvere og motivere personale - især for mindre virksomheder. (EVER: Evaluation of EMAS and Eco-label for their Revision).

ISO 14001

ISO 14001 er en internationalt gældende standard for miljøstyring udarbejdet af den Internationale Standardiserings Organisation.

Kilde: www.startogvaekst.dk

Som det ses ligner strukturen af ISO 14001 standarden EMAS II. Og det er da også to næsten jævnbyrdige størrelser, hvor den største forskel er, at EMAS II udelukkende sigter mod europæiske virksomheder, mens ISO 14001 er en international gældende miljøcertificering. Fordele og ulemper er nogenlunde de samme, dog er ISO som brand umiddelbart mere kendt i offentligheden. Forskellene er, at: EMAS stiller krav om, at virksomheden gennemfører en indledende kortlægning. I ISO-standarden er der kun tale om en anbefaling. EMAS kræver en offentlig tilgængelig miljøredegørelse - det gør ISO-standardens ikke. ISO 14001 skal revideres hvert år. I EMAS afhænger det af miljøverifikatorens vurdering af virksomheden, dog må der ikke gå mere end 3 år mellem hver revision. EMAS kræver, at målbare miljømæssige forbedringer skal kunne fremvises år

---

for år. I ISO-standarden kræves løbende miljøforbedringer og forebyggelse af forurening. (www.aalborg.dk/Dansk/Living/?ctrl=424&data=110%2C2199639%2C531&count=1 og EVER: Evaluation of EMAS and Eco-label for their Revision).

Green Network

Green Network er et samarbejde om bæredygtighed mellem private og offentlige virksomheder, institutioner og Fredericia, Horsens, Kolding, Middelfart og Vejle Kommune samt Vejle Amt og Arbejdstilsynet. Green Networks fokus er især rettet mod virksomhedernes miljø, socialt engagement og arbejdsmiljø (www.greennetwork.dk). Mærkningen fungerer ved, at virksomhederne laver en redegørelse for deres miljøpåvirkninger på baggrund af en eller flere af Green Networks udarbejdede manualer. Der opstilles derefter en miljøpolitisk målsætning med en række krav, som virksomheden forpligter sig til at opfylde. Initiativet belønnes med flag og diplom. Mærkningen skal fornyes efter en 2-årig periode.

Fordele: Godt og lokalkendt regionalt initiativ med en klar målsætning. Lavt kontingent for virksomheder på 3000 kr. årligt. Overkommelig administrativ for selv mindre virksomheder. Virker som godt springbræt til internationale certificeringer som ISO 14001 og EMAS. Har lavet manual for landbrug, som med få modifikationer kunne bruges på golfbaner.

Ulemper: Opererer kun regionalt. Dokumenteres ikke af uvildig tredjepart og kan derfor muligvis virke utroværdigt. Ikke så detaljeret som Svanen, Blomsten eller EMAS. Ikke kendt nationalt og internationalt og kan derfor mangle gennemslagskraft.

Den Grønne Nøgle

Den grønne nøgle er turismens internationale miljømærke, som de selv kalder sig (www.dengroennenoele.dk). Men de er dog kun repræsenteret i landene Danmark, Estland, Frankrig, Litauen og Sverige. De miljømærker indenfor grupperne hoteller & vandrerhjem, campingpladser, idrætsanlæg, feriehuse, udlejningsbureauer og restauranter. Dvs. at denne mærkning meget vel kunne bruges ved golfklubber som jo ofte kombinerer idrætsanlæg, restauranter og nogle gange feriehuse og hoteller.

For at kunne få tildelt Den Grønne Nøgle skal der udarbejdes en miljøpolitik, som skal være formuleret senest seks måneder efter tildelingen af Den Grønne Nøgle og den skal træde i kraft senest et år efter tildelingen.

Fordele: Et veletableret mærke som opererer udenfor landets grænser. Det er et billigt samarbejde at indgå i. Stiller ikke nogen definerede krav vedrørende forbrug, men kræver til gengæld, at der installeres forbrugsbesparende enheder. En af styrkerne ved Den Grønne Nøgle er den megen fokus på inddragelse af ansatte og brugere.

Ulemper: Den Grønne Nøgle er ikke gennemført nok og mangler gennemslagskraft. Har ikke umiddelbart fokus nok på målelige miljøpåvirkninger. For let at opnå mærkningen.

Golf Environment Europe ECO-Management Programme (GEEEMP)

GEEEMP er en relancering af det tidligere miljømærke Committed to Green i en tidssvarende udgave. Programmet er rettet direkte mod europæiske golfklubber og målsætningen for initiativet er, at det skal være lettilgængeligt for klubberne, at det er fleksibelt nok til at kunne indpasses i nationale initiativer og at det i sidste ende opmuntrer og tilskynder klubberne til at lade sig registrere og akkreditere hos EMAS (www.golfenvironmenteurope.org).

Som det ses på den skematiske oversigt lægger GEEEMP sig tæt op ad EMAS i sin

Kilde: www.golfenvironmenteurope.org

programform. Og det kan være svært at skelne mellem de to bortset fra, at GEEEMP henvender sig direkte til golfklubber og derfor har lavet alt deres materiale i den kontekst. En af årsagerne til, at det kan være svært at differentiere mellem GEEEMP og EMAS er måske, at EU Kommissionen, som jo administrerer EMAS, støtter arbejdet bag GEEEMP.

Fordele: Et system tilrettelagt eksklusivt for golfbaner er en kæmpe fordel. De har mange paneuropæiske golfmæssigt vigtige organisationer som støtter initiativet. De ligger sig tæt op ad den meget anerkendte EMAS ordning, hvilket gør springet til denne lettere. Ordningen sigter mod alle europæiske klubber, hvilket på sigt kan give den mere gennemslagskraft.

Ulemper: Ordningen er en stor opgave at kaste sig ud i for golfklubber, idet den er meget grundig. Det kan være svært at motivere personale til at engagere sig i GEEEMP. Kan udgøre en økonomisk belastning for klubberne. Ordningen kommer fra golfsporten selv med støtte fra golfsporten selv - her ses tydeligt en interessekonflikt, som kunne svække GEEEMP's troværdighed.

OBS. Ovenstående er GEE's officielle miljøprogram på nuværende tidspunkt. Men gennem mit praktikophold hos DGU har jeg erfaret, at GEE, de forskellige nationale forbund og andre interesseorganisationer er i intens dialog om en ny struktur af GEEEMP. Denne ligger op til en europæisk tretrinns model, hvor klubberne kan opnå certificering gennem GEE på bronze-, sølv- og guldniveau. Det interessante ved forslaget er, at sølv- og guldniveauet administreres og verificeres af GEE, mens den endelige struktur af bronzeniveauet afgøres af de nationale forbund og derfor kan tilpasses de enkeltes landes miljømæssige startniveau.

Delkonklusion

Som det ses af de foregående 5 sider, er der mange mulige miljømærkninger at vælge imellem, hvis golfklubber skal miljøcertificeres. Og der er fordele og ulemper ved dem alle! Men en af de største fælles ulemper er, at virksomhederne og befolkningen ikke kender til disse miljømærkninger. Den store gulerod, der skal til for at lokke virksomhederne til frivilligt at deltage i miljømærkninger, ligger i økonomiske gevinster enten i form af direkte besparelser eller mersalg pga. imageforbedring. Men hvis ikke forbrugerne kender ordningerne kan det være svært for virksomhederne at se, hvordan de opnår nogen gevinster og hvilken gavn en forbedret miljøpolitik kan medføre (EEB Evaluation of the European Eco-Label Criteria and Scheme - "What we wanted - what we got"). Faktisk er der meget, som tyder på, at de virksomheder der deltager i en miljømærkning, primært gør det af frygt for at tabe markedsandele til deres konkurrenter (Ecolabelling - actual effects of selected programmes). Så hvis fremtiden for miljømærkninger generelt skal se lysere ud, kan jeg kun på det kraftigste anbefale, at administrationerne bag mærkerne ofrer tid og penge på en langt mere markant markedsføring. Man kan så diskutere, hvilke mærker, der skal profileres, og om det ikke skal ske på baggrund af en koordineret indsats. Men det er ikke en del af denne opgave!

Udgangspunktet for at vælge en af de ovenstående mærkninger må være at opstille en række krav til den optimale miljømærkning for en dansk golfklub. Først opstilles listen af krav og bagefter diskuteres, hvorvidt det i de forskellige mærkninger kan lade sig gøre eller ikke lade sig gøre at opfylde dem. Listen er baseret på mine umiddelbare forestillinger om klubbernes position overfor miljømærkning.

- a. Gratis eller meget billig deltagelse.
- b. Stort kendskab og troværdighed til mærkningen blandt offentligheden.
- c. Mærkningen skal være lettilgængelig for klubbernes ansatte, dvs. materialet må ikke være for kompliceret at forstå og bruge.
- d. Målbare økonomiske og miljømæssige gevinster.
- e. Skal virke imageforbedrende for de implicerede klubber og give dem en kompetitiv fordel.
- f. Let tilgængelig og gratis eller billig konsultationshjælp fra den eller de implicerede organisationer.
- g. Skal kunne gennemføres og opnås af alle klubber store som små, rige som fattige.

Repræsenterer denne liste en række ublu og urealistiske krav eller kan golfklubberne tillade sig at sætte så høje krav til de organisationer, som de evt. skal arbejde sammen med? Svaret er desværre ikke så simpelt som et ja eller nej! Situationen er langt mere kompliceret og fordrer derfor et mere nuanceret svar. For overskuelighedens skyld opsættes først et skema.

	Svanen	Blomsten	EMAS II	ISO 14001	Green Network	Den Grønne Nøgle	GEEEMP
a.					x	x	
b.				x			
c.					x		
d.	x	x	x	x	x		x
e.	x	x	x	x	x	x	x
f.							x
g.	x	x	x	x	x	x	x

Som det ses i skemaet, er der ingen af organisationerne, der opfylder alle krav. Men det skal også understreges, at skemaet udelukkende beror på en *subjektiv vurdering* og, at det kan være svært at vurdere, hvorledes krydserne skal sættes. F.eks. kan alle klubber jo godt opnå alle miljømærkningerne (g.), men der er stor forskel på, hvordan klubberne skal prioritere tid og økonomi for at deltage i de individuelle mærkninger. Så der kunne både være flere men også færre afkrydsninger! Alligevel er det muligt at dele organisationerne i to puljer. Den ene indeholder de meget emnetunge og til bunds gående ordninger, som ligger i den dyre ende. Mens den anden pulje indeholder de indholdsmæssigt lettere tilgængelige ordninger, som til gengæld så også ligger i den billige ende. Det billede, som tegnes, giver indtryk af, at virksomhederne med dagens udvalg ikke kan deltage i en billig og let tilgængelig miljømærkningsordning som samtidig er meget grundig og troværdig! Dette er et problem, som måske kunne løses med en endnu ubeskrevet mulighed – at de nationale organisationer hver især opretter deres egen miljømærkning, som skræddersys til klubberne og derved opfylder kravene bedst muligt.

DGU er pt. i dialog med GEE om, hvorledes morgendagens miljømærkning for golfklubber kunne se ud på nationalt og europæisk niveau. Den mulighed, som optager denne dialog lige nu, er, hvorvidt de nationale unioner selv kan etablere et miljøarbejde, der skal virke som trinbræt for videre optagelse i GEEEMP, som igen skal virke som trinbræt for optagelse i EMAS - altså en national og europæisk tretrins model. Denne løsningsmodel har selvfølgelig både fordele og ulemper. Fordelene er klare. Ved at opbygge en hierarkisk tretrins model kan klubberne starte deres miljøarbejde på det ønskede niveau og gradvist opbygge en mere og mere tilbunds gående miljøpolitik. Det løsningsmodellen ligger op til er, at det nationale trin skal være så tilpas overskueligt både økonomisk og arbejdsindsatsmæssigt, at alle klubber kan være med og også kan se en fordel i det. Derved vil flere klubber påbegynde en miljøstyring, som gradvist kunne bevæge sig fra nybegynderstadiet via mellemvægterudgaven GEEEMP for til sidst at ende med en verificering af EMAS. Desværre kan en tretrins model også have bagsider. F.eks. vil tretrins modellen kunne virke mere uoverskuelig for klubberne på den måde, at de ikke ved, hvad de forskellige trin består af. Hvor meget arbejde skal der udføres for hvert trin, hvornår kan de bevæge sig fra et niveau til et andet, osv.? Samtidig vil det være

---

svært for omverdenen at gennemskue hvilke klubber, som er mest miljøaktive eller hvem der har den bedste og mest gennemgribende miljøpolitik. Risikoen er derfor, at tretrins modellen kan miste sin troværdighed som miljømærkning.

Samtidig er der hele problematikken omkring, hvilken type miljøarbejde klubberne skal indgå i. Skal de deltage i en decideret miljømærkning som Blomsten eller Svanen, hvori der opsættes en række absolutte krav, som klubberne skal leve op til for at opnå mærkningen? Eller skal de i stedet bruge den mere fleksible verificeringsmetode som EMAS eller ISO14001, som ligger op til, at klubberne indfører deres egne miljøpolitikker, som er uden absolutte krav, men mere handler om at indføre en cyklisk tankegang, hvor klubberne løbende forbedrer deres miljøarbejde?

Det er svære spørgsmål at svare på og der skal gøres mange overvejelser før et endeligt valg. Hvis DGU f.eks. vælger Blomsten – en decideret miljømærkning – som den valgte præference. Så er det vigtigt at huske, at der er meget store forskelle på f.eks. spanske og danske forhold. Dette vil medføre, at det næsten bliver umuligt at finde frem til nogle absolutte værdier, som alle de europæiske landes klubber kan overholde – for hvad der er en naturlig grænseværdi i Danmark, er ikke nødvendigvis en naturlig grænseværdi i Spanien og vice versa. Med en miljøverificering efter f.eks. EMAS kan der også opstå paneuropæiske problemer, idet det jo er virksomhederne/klubberne selv, som laver deres egen miljøgennemgang og de sætter deres egne mål via deres miljøpolitik. Disse målsætninger og derved hele det miljømæssige arbejde kan derfor afspejle store regionale, nationale og europæiske forskelle, hvorfor man som bruger ikke ved, hvad de pågældende virksomheder egentligt har igangsat af miljøforbedrende tiltag. For at vide det skal man læse de enkelte klubbers miljøredegørelse.

Min anbefaling til DGU er, at der skal tænkes meget langsigtet. For mit vedkommende er der ingen tvivl om, at det på nuværende tidspunkt ikke er aktuelt at indføre nogle af de store og komplekse ordninger som EMAS, Blomsten, Svanen eller ISO14001 - det er at skyde langt over målet. Indførslen af en af sådan ordning er simpelthen alt for stor en opgave, som størstedelen af klubberne ikke magter at løfte endnu. Efter min bedste vurdering er klubberne på et helt andet miljømæssigt niveau, hvor det at få indsamlet og systematiseret forbrugsinformationer til de grønne regnskaber er en stor opgave. Så det DGU har brug for er en langsigtet strategi, hvor miljøarbejdet gradvis intensiveres.

Det starter med DGU's grønne regnskaber, som indløber primo 2007. De udgør en udmærket basis for det miljøarbejde DGU gerne vil have klubberne til at opstarte og ordningen skal forløbe en årrække, så den bliver implementeret som en fast del af klubbernes arbejde. Målet skal være en 100 % indberetning af de grønne regnskaber fra klubberne ultimo 2010. Omkring 2010 etableres en national mærkning, som både ligger op

---

---

til at klubberne indfører en direkte miljøstyring med en formuleret miljøpolitik og offentlig miljøredegørelse men også en række absolutte forbrugskrav, som skal overholdes. Målet skal være at 80 % af klubberne i 2016 har opnået deltagelse i den nationale mærkning. Samtidig skal den opfordre klubberne til at udvide deres miljøarbejde imod europæisk miljøarbejde, sådan at mindst 25 % af klubberne har et europæisk mærke i 2016. Denne procentsats skal øges til minimum 50 % ved udgangen 2020, hvorfor der i denne 4-årige periode fra DGU's side fokuseres på denne målsætning.

Altså 3 faser, ligesom den nye struktur af GEEEMP bevæger sig henimod! Men da denne stadig er på tegnebordet, kan jeg ikke kommentere særligt fyldestgørende på denne. Hvad jeg kan tilføje er, at hvis DGU ligger lidt hårdt arbejde ind i at få formet det nye forslag korrekt og derved får lagt et solidt basis for det nationale bronzeniveau, så kan det meget vel vise sig at være den rigtige vej at gå.

Ved at følge denne langsigtede strategi, som jeg foreslår, får DGU ro til at fokusere deres indsats langt bedre sådan, at de kun skal koncentrere sig om formidling og hjælp til ét trin ad gangen på nær i overgangsfaserne. Det er jo også en stor opgave for DGU at løfte, så de får brug for denne tid til at fokusere arbejdsindsatsen.

Interview

Udarbejdelse af interviewguide

Under interviewene er det en af min opgaver som interviewer at skabe en mellem-menneskelig fortrolig atmosfære, som indbyder den interviewede til at være afslappet og åbne op for sine oplevelser og holdninger. Det lyder umiddelbart simpelt, men det skal her understreges, at uden den forudgående meget grundige forberedelse kan det være en svær opgave. F.eks. er det vigtigt, at jeg selv forstår interviewets emne helt til bunds, for der vil uværgeligt komme spørgsmål eller andet, som den interviewede ikke har kendskab til og her er det vigtigt, at jeg for at bevare min troværdighed, interviewets mellem-menneskelige fortrolige atmosfære og ikke miste validitet og reliabilitet kan svare præcist forklarende uden at lægge svar i munden på den interviewede.

Selve interviewet startes med en briefing og afsluttes med en debriefing - begge forberedt nøje. Briefingen har til formål at sætte interviewet i den rette kontekst overfor den interviewede, så vedkommende har emnet og formålet med undersøgelsen præsent. Samtidig er det under briefing, at jeg oplyser den interviewede om, at interviewet er anonymt og hvilke konsekvenser det har. Debriefingen giver den interviewede mulighed for at komme med indvendinger og afklarende spørgsmål samtidig med, at det giver mig som interviewer mulighed for at ridse interviewets hovedpunkter op overfor den interviewede, så denne oplever en rolig og opsummerende afslutning. Imellem briefing og debriefing ligger selve interviewet. Dette er baseret på en semistruktureret interviewguide, der skal dække over tre tæt relaterede emner, som jeg har valgt at differentiere imellem. Før afdækningen af de tre emner foretager jeg en ”opvarmning” af interviewpersonen, hvor jeg samtidig får oplyst relevante baggrundsinformationer om den interviewede. Det første emne handler om den interviewedes kendskab til miljømærkning i bred forstand – altså hvad er miljømærkning, hvad indeholder det og hvilke mærkninger er der? Det næste emne omhandler relationen klub og miljømærke – altså hvilke fordele og ulemper ser den interviewede som interessante at kigge på, hvad må det koste for klubben, hvilken type miljøarbejde skal det være, hvad kan en mærkning bruges til, osv. Det tredje og sidste emne er styrbarheden – altså tror den interviewede, at indførslen af en miljømærkning i klubben kan få de ansatte, brugerne og leverandørerne til at ændre adfærd mod en mere miljøvenlig indstilling? For at sikre mig, at jeg får spurgt ind til alle relevante punkter, opbygger jeg interviewguiden sådan, at den deles i to strukturer. Den ene struktur har til hensigt at indhente faktuel data, hvorfor jeg spørger med *hvem, hvad, hvor og hvornår*. Den anden struktur har til hensigt at spørge ind til de faktuelle svar og derved afdække de beskrivende og forklarende data, hvorfor jeg primært spørger med *hvorfor, hvordan, hvorledes*

---

og kan du uddybe det (se bilag 3 for en skematisk oversigt af interviewstrukturen). Fordelen ved at opbygge interviewet på denne måde er, at de enkelte interview alle på den ene måde afdækker interviewpersonernes viden om de tre emner, men at de alle på den anden måde også holdes åbne for evt. variationer inden for de tre emner. Disse to måder at håndtere strukturen i interviewene sikrer mig, at resultaterne bliver sammenlignelige samtidig med, at jeg giver mulighed for en grad af variation.

Interviewet transskriberes efterfølgende til skriftform. Dette kan som tidligere nævnt godt give anledning til en del problemer og det er vigtigt, at jeg inden interviewet har gjort op med mig selv hvilken type transskribering, der passer til min undersøgelses formål. Lad mig først og fremmest nævne, at jeg har valgt at optage interviewene af den grund, at jeg derved kan dedikere hele min opmærksomhed mod selve interviewet og den interviewede uden at skulle afbryde eller miste data pga. notetagning og samtidig er det en stor gevinst, at jeg har mulighed for at gennemlytte interviewet igen og igen, indtil jeg har opnået den fulde forståelse for, hvad der siges. Men herefter vil jeg også understrege, at jeg til min undersøgelse har fundet det tilfredsstillende at transskribere interviewet til en struktureret noteform, som så vil ligge til grund for den efterfølgende analyse. En anden mulighed var f.eks. at transskribere hele interviewet ordret! Men dette er en kæmpe stor og meget tidskrævende opgave, hvor jeg skønner, at de ekstra data denne metode ville give mig, ikke står mål med den ekstra indsats, der kræves. Selve transskriberingen til noteform tilrettelægger jeg efter en metode, hvor jeg i gennemlytningen af interviewene identificerer de interviewedes udsagn i forhold til de tre emner og derefter kategoriserer dem, hvilket gør den efterfølgende meningsstrukturering langt mere overskuelig.

Efter kategoriseringen og meningsstruktureringen benyttes narrativ meningsfortolkning til at kæde alle de kategoriserede udsagn sammen til en helhed - en samlet konklusion, der understøttes af udvalgte citater fra interviewene og som dokumenterer klubbernes position overfor miljømærkning og styrbarhed.

De interviewede personer udvælges efter en række kort formulerede kriterier, som har til formål at sikre, at de forskellige interviewede personer har nogenlunde samme indsigt i hver deres respektive klubber. Et af kriterierne for udvælgelse er, at de interviewede personer skal være de personer, som har den bedste samlede viden om deres egen klub - altså dem med størst mulig indsigt i alle klubbens forhold. Det vil oftest være bestyrelsesformænd eller forretningsførere, men kan også vise sig at være klubbens sekretær, chefgreenkeeper eller baneudvalgsformand. Inden selve interviewundersøgelsen igangsættes vil jeg foretage indledende telefoniske forespørgsler i de udvalgte klubber, for at finde frem til de bedst egnede interviewpersoner. I samtalen vil jeg kort ridse op, hvad der er undersøgelsens formål samt aftale tidspunkt for selve interviewet.

Da undersøgelsens resultater ligger tæt op ad hinanden til trods for interviewguidens

---

emneopdeling, har jeg valgt at samle dem på tværs af emnerne, idet det giver mig det bedste udgangspunkt for at opnå en sammenhængende narrativ meningsfortolkning. Dog har jeg valgt i første omgang at opdele interviewene efter klubbernes størrelse sådan, at jeg først laver meningsfortolkning på de små klubbers interviews og dernæst på de store klubbers. Efterfølgende laver jeg en samlet meningsfortolkning, hvor jeg kan sammenligne ligheder og uoverensstemmelser mellem de to grupper. Alle resultater indgår som en del af det samlede projekt.

Se interviewguiden i bilag 2.

Meningsfortolkninger

Meningsfortolkning af interviewene fra de små klubber

Interviewundersøgelsen blandt de små klubber resulterede i en del spændende udsagn og resultater. Jeg vil i det følgende forsøge at lave en struktureret narrativ meningsfortolkning baseret på de interviewedes udsagn, som jeg til formålet har kategoriseret. For at dokumentere mine fortolkninger accentueres mine pointer ved hjælp af rammende citater fra interviewene. Selve meningsfortolkningen vil i sin narrative struktur følge interviewguiden.

Igennem forundersøgelserne fandt jeg frem til, at de bedst egnede til at gennemføre interviewene i de respektive klubber i det ene tilfælde var klubbens formand, i det andet tilfælde klubbens sekretær og i det tredje tilfælde klubbens baneudvalgsformand. Dette viser jo meget godt, at der i de mindre klubbers organisation langt fra altid er plads til en decideret forretningsfører eller course manager, som har det overordnede ansvar. I de små klubber er ansvaret i højere grad lagt ud på enten frivillige hænder eller til klubbens centralt placerede ansatte. I praksis spænder de tre interviewede over 4-10 års erfaring på deres respektive poster og i deres civile karrierer bevæger de sig også på forskellige planer fra selvstændige erhvervsdrivende til ingeniør. Klubberne opfylder alle kravet om at have mindre end 6 ansatte på årligt gennemsnitligt basis.

I emnegruppen vedrørende den interviewedes viden omkring miljømærkning afslørede interviewet et spredt kendskab til dette begreb.

“Og som sådan er min viden meget meget lille på det område.”

“Det man jo sådan umiddelbart tænker, er jo de der svanemærker.”

“Kender ikke rigtig nogle miljømærker. Men i mit daglige arbejde har vi jo med energimærkning at gøre, og det er jo beslægtet med det.”

Men da jeg dykkede ind i selve begrebets essens, altså miljøhensyn, så var historien en anden og de interviewede udviste en generel god forståelse af og for, hvilke miljøhensyn man bør og kan tage stilling til i en golfklub. Og på spørgsmålet: Hvilke miljøfaktorer kunne være interessante at kigge på i forbindelse med golfbaner?, var der da også en righoldig svar sammensætning.

“Hvis man var involveret i sådan noget, så var der sikkert ikke noget, som ville være helt overraskende. Men det har jo nok noget at gøre med det forbrug, man har og målsætninger og sådan noget.”

“Det er jo naturligt, at det ville være pesticider, gødning, vand og hvad det nu kunne være. Det ville jo være det, man bruger på en golfbane.”

“Maskinerne bruger diesel i stedet for benzin. Vi får sat nogle genbrugsboller op til flasker og dåser i stedet for at betale for at få smidt det ud.”

Disse citater samt resten af interviewene viser, at der er en stor bevidsthed omkring miljøet i de små danske klubber. Men meget entydigt fortæller interviewene, at det ikke er miljøet, som har første prioritet i klubberne. Det er selvfølgelig noget, man er bevidst om og ikke ønsker at skade, men til syvende og sidst er det klubbens økonomi, som vejer tungest i den sammenhæng. Dvs., at foreslår man klubberne at lave miljøforbedrende tiltag, så skal de enten være gratis at gennemføre eller give en direkte økonomisk fordel i form af f.eks. besparelser eller flere besøgende.

“I første omgang tænker man mest på økonomien og så i anden omgang kommer man til at tænke på, at ja der er jo heller ingen grund til - så kommer miljøtanken ind bagefter. Men skal jeg være helt ærlig, så er det nok økonomitanken, der kommer før miljøtanken.”

“..og at det kunne gøres på frivillig basis, eller at greenkeeperen kunne gøre det. Det var ikke noget, som måtte koste økonomi i væsentligt omfang.”

“Og sådan er det også med vores baneudvalgsformand. Han er arbejdende baneudvalgsformand, dvs. at det er en frivillig af klubbens medlemmer, som giver en hånd med på banen, fordi vores økonomiske formåen kun berettiger til det antal ansatte, vi er.”

Citaterne fortæller tydeligt historien om den økonomiske barriere. Men den berører også andre relaterede og væsentlige barrierer i forhold til miljømærkning. Nemlig, at meget af det arbejde, der ligger i klubberne, foregår på frivillig basis. Det betyder, at de frivillige

---

virkelig skal kunne se et behov og en mening med at indføre en miljømærkning, for ellers er det umådeligt svært at animere dem til at afsætte ressourcer i form af tid og penge til sådan et projekt.

“Vores situation vil mange gange være, at vi er en halv dag bagefter med de ting, der skal laves.”

“Det er måske tiden. Vi har måske ikke den tid til rådighed for at gøre det.”

“Det er et stort arbejde og der er mange ting at tage hensyn til. Og det er også en af de ting, der gør, at jeg tror det bliver svært at indføre.”

Til spørgsmålet om det ville være interessant at indføre en miljømærkning i deres klub var svarene lidt spredte. Det generelle indtryk var, at de interviewede var skeptiske overfor miljømærkning og om der overhovedet var nogle fordele for klubben ved det. Helt konkret havde de interviewede svært ved at se, at en miljømærkning skulle kunne gavne dem i lokalsamfundet, mens det på landsplan overfor offentligheden godt kunne være en god ide.

“Det er ikke noget, som jeg ser som noget, der ville hjælpe os - det skulle så være overfor offentligheden eller omverdenen. I dagligdagen er det ikke noget jeg ser, der ville hjælpe os.”

“Selvfølgelig skal klubberne selv arbejde med det, men det er meget godt, at man fra DGU gjorde et arbejde - ikke satte det ned over hovedet - men gjorde klubberne opmærksom på det, fordi jeg ved også godt, at det er DGU, som skal arbejde samme med f.eks. Miljøministeriet.”

Men i samme åndedrag som de interviewede siger, at de er meget skeptiske overfor miljømærkning og behovet for det samme i det hele taget, siger de også i koncensus, at nogle overordnede retningslinier fra DGU ville være helt i overensstemmelse med deres holdninger - så længe det er noget, som ligges ud på mere eller mindre frivillig basis.

“Der tror jeg, at den vej ville det være bedre, at DGU står for de overordnede ting og så ligesom overfor klubberne kommer med nogle ideer til det. I må gerne passe på miljøet og der er de og de tiltag...”

“Men generelt vil jeg da godt sige, at få nogen redskaber, som i gåseøjne vil være retningsgivende for deres arbejdsdag, ville kunne være en god ide.”

“Men retningslinier ville da være godt, synes jeg.”

Som jeg tolker det, så ser jeg det som et tegn på, at de små golfklubber gerne vil gøre en indsats overfor miljøet. Det må bare ikke være en alt for stor opgave, hverken tidsmæssigt eller økonomisk, og den skal indføres gennem det frivillige arbejde, hvor klubberne selv kan få medbestemmelse over, hvilke tiltag de ønsker at gennemføre og hvornår. Så hvis DGU ønsker at kalde det en miljømærkning, så skal de lægge et stort stykke arbejde i at fortælle klubberne om, hvad det medfører.

“Jeg ville være ked af, hvis det var noget, som blev påduttet og det var noget, der skulle mærkes på den måde i klubberne. Men jeg tror, at frivillighedens vej og igennem de der grønne regnskaber og at man ligesom får diskuteret igennem. Der tror jeg, de fleste tænker lidt på, hvad man gør.”

“Hvis der ligger en eller anden standardmåde at gøre det på og noget, der kunne gøres med rimeligt få ressourcer med de oplysninger, man i forvejen har registreret, så kan det jo egentligt kun være en god ting at sige, at vi har et miljømærke. Og det ville også være fint nok, hvis det var noget, som lå på ens hjemmeside. Men det skulle være rimeligt enkelt og noget der er lige til at gå til.”

“Men et eller andet sted. Hvis dit spørgsmål går på, om vi vil være med i sådan noget, så vil jeg da sige, at det vil vi da gerne det. Men i hvad udstrækning og hvor omfattende det vil være, det arbejde kan jeg ikke garantere dig. Men vi vil da gerne være med til at hente erfaringer fra andre golfklubber.”

En anden væsentlig barriere for miljømærkningen er, at de små klubber frygter, at de må gå på kompromis med banens tilstand. Et tydeligt skrækscenarie er jo, at banens tilstand bliver forringet, hvis der kommer en masse krav, som klubberne skal overholde. Det ville skabe medlemsflugt fra de ramte klubber og der ville komme færre nye golfspillere samtidig med, at fornøjelsen ved spillet vil blive forringet. For som de interviewede sagde:

“Greens er et ømtåleligt problem og de skal virkelig være 110 % i orden.”

“Altså man kan jo sige. Det er ikke så meget klubbet, det skal jo være flot, men greens skal for alt i verden være grønne og hurtige. Det er det, man bliver målt på. Sådan fornemmer jeg det mange gange.”

Det interessante her er jo, om det virkelig ville forholde sig sådan, hvis der skete forringelser på den baggrund. Noget tyder på, at der mangler forskning på området - f.eks. hvad er spillekvalitet? Og hvad vægter spillerne højest på deres hjemmebane?

På spørgsmålet om, hvem der vil blive primus motor i tilfælde af indførelsen af en miljømærkning i klubben, var der bred enighed om, at den administrative primus motor på sådan et projekt ville være interviewpersonen selv i tæt samarbejde med de andre

---

ansatte - især chefgreenkeeperen.

Da jeg spurgte til behovet for markedsføring af en miljømærkning, delte svarene sig ligesom i to lejre. Den ene handlede om, hvorvidt en markedsføring ville hjælpe på den enkelte klub, mens den anden handlede om markedsføring overfor kredse uden for golf. Generelt var der ikke den store tiltro til, at en markedsføring af klubben som en "grøn" klub ville have nogle indflydelse på antallet af medlemmer eller andet. Men der var dog lidt uenighed omkring dette, da en af de interviewede nok mente, det ville gavne.

"Det er ikke noget, jeg tror, vi kunne bruge som markedsføring eller for at skaffe nye medlemmer, det tror jeg egentligt ikke, at det er der fokus ligger."

"(Kunne I bruge miljømærkning i PR-mæssig sammenhæng?) Ja det kunne man godt."

"Om der direkte på vores hjemmeside kunne være et slogan, der sagde, at vi tager hensyn til naturen eller vi passer på naturen - det kunne da godt være et aktiv."

Men da snakken faldt på, hvorvidt en markedsføring af golfen som grøn sport, var der ingen uenighed overhovedet. Her var alle de interviewede enige om, at det i vid udstrækning kunne gavne golfsporten som helhed. Især fordi de interviewede mener, at man allerede i dag driver klubberne meget miljømæssigt ansvarligt, og at der mangler fokus på den historie.

"Og måske man også bare generelt skal informere om, at golfklubber i det hele taget prøver at arbejde henimod at gøre tingene så miljømæssigt godt som muligt - uden at der behøves den der konkrete mærkning."

"Historien om, at golfklubber ikke bare spreder gødning og pesticider i et væk, men i høj grad tager hensyn til naturen, bør spredes til kredse uden for golf - f.eks. gennem initiativer som Golfens Dag, der bød på guidede banevandring."

"Det skal mere være andre, som ikke spiller golf, at de får et godt omdømme omkring golf - altså naturforeninger og sådan noget der. Det, tror jeg måske, er meget godt, at man har det syn på det."

"Altså her i xxx Golf Klub markedsfører vi os ikke særligt på det, men måske i den store offentlighed ville det sikkert være udemærket. Der er jo områder i Danmark, hvor der er mere fokus på det end lige i vores nærområde."

“Lokalt syntes jeg ikke, vi har behovet. Men jeg er da udemærket klar over, at det i den lidt større sammenhæng er meget nødvendigt.”

Med hensyn til verificeringen af en indført miljømærkning og hvorvidt den skal være uafhængig af golfsporten eller ej, er der lidt forskellige synspunkter, som spænder fra den ene yderlighed til den anden.

“Hvorfor skulle offentligheden ikke tro på, hvad DGU bekræfter? Det kunne jeg ikke se, hvorfor de ikke skulle.”

“Selvom det kommer til at koste lidt, så er vi nok nødt til at se i øjnene, at hvis offentligheden skal tro os, så må vi ikke kontrollere os selv!”

Det sidste, jeg ønskede i interviewet, var at høre lidt omkring de interviewedes umiddelbare tanker og holdninger til begrebet styrbarhed. Altså tror de interviewede, at en miljømærkning kan påvirke ansatte, forbrugere (spillere), leverandører, mm. til at ændre adfærd i en mere miljøvenlig retning? Udfra svarene er det tydeligt at se, at det er et ukendt begreb, og at det derfor var lidt svært for de interviewede at sætte sig ind i. Men alle gjorde forsøget og ikke overraskende (i forhold til deres generelle skepsis) var det overvejende et negativt svar, men med små åbninger for ikke at udelukke det modsatte.

“Det ville styre vores ansatte - ikke klubbens medlemmer!”

“Det er ikke min umiddelbare fornemmelse, at det ville gøre det, men på den anden side kan jeg jo heller ikke vide det.”

“Jeg tror ikke, det kan styre. Jeg tænker tit på at spillere jo er sportsudøvere og se lige på, hvor mange der også er rygere... Og det er jo egentligt miljøet for sig selv! Så jeg ved ikke - jeg tror det er svært. Men jeg skal selvfølgelig ikke sige, at det ikke kan lade sig gøre.”

Til sidst spurgte jeg, om hvad der skal til for at en miljømærkning blev styrbar og om en markedsføring af denne ville bidrage til styrbarheden. Igen var det øjensynligt et svært spørgsmål, som de havde forholdsvist svært ved at sætte sig ind i, hvilket smitter af på deres svar.

“Det kan jo næsten altid medføre nogle gode ting.”

“(Hvad skal der til for at den bliver styrbar?) Jamen det skal jo være, at man har en opfattelse af, at man kan gøre tingene bedre - det kan man selvfølgelig altid, men altså også på en væsentlig måde.”

Delkonklusion

Da de tre interviewede udviste god forståelse for miljøhensyn generelt, men ikke havde det store kendskab til begrebet miljømærkning og hvad dette indebærer, syntes det, at der er tegn på en manglende markedsføring af begrebet. Den manglende viden om begrebet kan være medvirkende til, at de interviewede stiller sig skeptiske overfor dette, hvilket i sig selv er en markant barriere for indførslen af miljømærkning. Kort fortalt, så ved de ikke nok om, hvad det vil sige at indgå i en miljømærkning! Og det resulterer i, at fordomme og frygt for, hvad det kan medføre, har en væsentlig rolle at spille i hele forløbet.

Generelt vurderer jeg gennem min meningsfortolkning af interviewene, at der i de små klubber er en bred opbakning til miljøforbedrende tiltag og, at de allerede i dag gør meget ud af at spare på deres forbrug af alt fra el, vand og gødning til pesticider. Men der er en række barrierer, som ikke tilgodeser indførslen af en miljømærkning, f.eks. er der klubbernes økonomi, de ansattes tid, banens tilstand, fordomme over begrebet miljømærkning og manglende behov. Det er alle sammen barrierer, som DGU i deres videre arbejde må tage højde for. Den virkelige verden i de små klubber er sådan: 1) at de ikke har særligt mange økonomiske midler at gøre godt med, 2) at de få ansatte har travlt nok i forvejen og har derfor ikke tid og lyst til at sætte sig ind i et storstilet og omfangsrigt miljømærkningsprojekt, 3) at banens tilstand ikke må forringes, 4) at de er styret af medlemmerne, som har mange modstridende holdninger, 5) at de frygter at skulle få trukket tiltag ned over hovedet, som de ikke har kendskab til og 6) at de mangler konkret viden om begrebet miljømærkning, før DGU kan iværksætte nogle projekter i den kategori.

Så hvis DGU ønsker at arbejde videre med ideen om at indføre en miljømærkning overfor de små golfklubber, så må de nødvendigvis ligge ambitionsniveauet derefter. Hvilket i praksis betyder, at DGU skal markedsføre miljømærkningen overfor både golfere og den øvrige offentlighed og de skal lave den så tilpas let tilgængelig, at alle klubber føler, at det er et stykke arbejde, de godt kan overkomme. Samtidig er det vigtigt, at tiltaget, som situationen ser ud i dag, ikke kommer til at koste klubberne noget at deltage i - og med det i mente bør DGU nok overveje, om man skal vælge en uafhængig verifikator, eller om man selv kan varetage den funktion. Hvis DGU vælger at gøre verifikationen uafhængig, vil det uværgeligt komme til at koste penge, men til gengæld er der heller ikke nogen, som kan komme og så tvivl om ægtheden af miljømærkningen.

Meningsfortolkning af interviewene fra de store klubber

Interviewundersøgelsen blandt de store klubber resulterede i en del spændende udsagn og resultater. Jeg vil i det følgende forsøge at lave en struktureret narrativ meningsfortolkning baseret på de interviewedes udsagn, som jeg til formålet har kategoriseret. For at dokumentere mine fortolkninger accentureres mine pointer ved hjælp af rammende citater fra interviewene. Selve meningsfortolkningen vil i sin narrative struktur følge interviewguiden.

Igennem forundersøgelserne fandt jeg frem til, at de bedst egnede til at gennemføre interviewene i de respektive klubber i alle tre tilfælde var forretningsførerne. Hvilket fortæller, at organisationen i de store klubber ofte fordrer, at der er en forretningsfører, som har det overordnede overblik og ansvar. Alle klubberne lever op til kravet om, at de skal have mindst 10 ansatte. De tre interviewpersoner kommer med vidt forskellige baggrunde. En kommer fra bankverdenen og har haft med virksomhedsøkonomi at gøre, en er uddannet cand.mag. i historie og idræt, men tidligere arbejdet som konsulent hos DGU og en er uddannet maskiningeniør, men har primært arbejdet som kvalitetschef. Alle tre har kendskab til DGU's "Håndbog i Miljøstyring" og har erfaring fra deres nuværende position på mellem 1 og 7 år.

På spørgsmålet om, hvad en miljømærkning er, var der en stor spredning i svarene og som det gjaldt for de små klubber, ligeledes gælder det for de store! Selve begrebet miljømærkning havde de ikke så stort kendskab til, men alt hvad der hører indenunder af miljøhensyn, kan de sagtens tale med om.

"Jeg kan næsten kun gentage, jeg ved ikke meget om det. Ja grønt regnskab, har jeg da hørt om igennem en længere periode, men lige ordet miljømærkning siger mig ikke rigtigt noget."

"(Uden for golfverdenen?) Jo så er der jo sådan noget ISO og sådan nogen ting..."

"Det er noget med en hel masse forretningsgange og lignende, der skal laves for forskellige ting. Det kan være, hvordan man behandler og opbevarer væsker og sådan nogen ting der - olie og benzín."

"Jamen altså en miljømærkning er jo et signal udadtil, at det er en virksomhed, der arbejder på et renere miljø. Det kan være i forbindelse med f.eks. jordforurening - ikke gode så meget eller brug af pesticider og hvad ved jeg! Så det er jo et signal udadtil, at man jo er det, man kalder en grøn klub. Og kan udarbejde et grønt regnskab."

“Ja vandforbrug, vi betaler alt for mange penge for at vande herude. Umiddelbart miljømærkning, så forstår jeg, at det er gødningsforbrug og sprøjtningsforbrug - det må det jo være.”

Da jeg spurgte ind til hvilke kriterier, der kunne være spændende at kigge på i forbindelse med golfbaner, udviste interviewpersonerne stor forståelse for emnets omfang og kom samlet set rundt om hele anlægget.

“Hvis det skulle ha nogen effekt, så synes jeg, at det er for isoleret bare at se på, hvad der foregår på banen. Så syntes jeg også, at vi skal ud i noget med vandforbruget i omklædningsrummet osv.”

“Altså i forbindelse med en miljømærkning, så kunne jeg da godt forestille mig, at man også kunne bruge det i administrationen - altså i forbindelse med vores cafédrift og sådan noget. Der kunne man da benytte sig af det.”

I øvrigt så var der et par kommentarer omkring pesticidforbruget, som jeg syntes er værd at nævne, idet de nok ikke afspejler myndighedernes og offentlighedens holdninger, men at der måske alligevel er en eller anden form for sandhed i dem, set fra golfbanernes side.

“Det der har været meget fokus på, det er brug af pesticider og sådan noget indenfor golfbaner men i og med, at der efterhånden er kommet så mange begrænsninger på brugen af pesticider, så løser problemet nok sig selv efterhånden.”

“Jeg syntes, at den opfattelse af golfklubber og deres brug af forskellige sprøjtemidler, den er der allerede pillet ved. Man er klar over, at der ikke bare bliver brugt løs.”

Men et er kendskabet til miljøhensyn, noget andet er, om de interviewede syntes, det er en god ide i forhold til deres respektive klubber! Ofte forholder det sig sådan, at når man udtaler sig generelt, er det lettere at give positive tilkendegivelser overfor nye tiltag, men når det kommer tættere på f.eks. til ens egen golfklub, er der mange, som ændrer lidt på deres holdning og antager en lidt mere skeptisk rolle. Men meget af det afhænger jo af, om den interviewede kan se et behov for at indføre en miljømærkning. Igen var her blandede holdninger, men med en helt klar overvægt af, at de syntes, der er et aktuelt behov.

“Der er et behov for miljømærkning i forhold til at gøre op med ikke golfspilleres fordomme om golfspillere, som værende klædt i ternede bukser og over 55 år. Der er et behov for at gøre opmærksom på, at man rent faktisk er miljøbevidst. Og her vil jeg gerne sige, at med hensyn til Pesticidaftalen - det er sådan noget, der skal til.”

“Jamen det tror jeg da afgjort. Det er jeg da ikke i tvivl om. Jeg tror da personligt på det også for vores egen skyld. Der kommer jo nogen efter os. Det er jo ikke bare os gamle nogen her, vi er her sgu ikke om 30 år vel?- så vi kan da være ligeglade! Men der kommer jo altså nogen bagefter og det er jo ligesom dem, man skal tænke på.”

Jeg spurgte i interviewundersøgelsen indtil, om de interviewede ville finde det interessant at indføre en miljømærkning i deres egen klub. Hvor der blandt de små klubber var en overvejende skeptisk tendens, men med enkelte positive tilkendegivelser, forholdt det sig lige modsat med de store klubber. Her var den generelle holdning positiv, men med lidt skeptiske holdninger iblandet.

“Det ville umiddelbart være interessant at indføre en mærkning i vores klub. Jeg har en forventning om, at det kunne være med til at gøre medlemmerne mere miljøbevidste og det ville være med til få golf til at fremstå som en miljøbevidst forening.”

“I den her klub tror jeg, at bestyrelsen ville syntes, at det er en rigtig god ide også fra et miljømæssige perspektiv.”

“Jeg ved for lidt om det der, til at kunne sige, om vi kan bruge det til noget.”

“Det ville ikke være os, der kommer til at gå forrest i den der sag. Der tror jeg nok, vi ville vente og se på, hvad det er for noget.”

“Jamen det tror jeg da nok, det var da i hvert fald noget, man ville kigge på og så sige: nu er der et generelt forslag til, hvordan tingene kan udvikle sig eller hvad retning vil vi udvikle klubben i?”

“Så er jeg da helt sikker på, at hvis det falder ind på et fornuftigt leje, så er medlemmerne da helt sikkert med på sådan noget.”

En enkelt af interviewpersonerne slutter sit svar af med:

“Der ville vi kunne bruge det og forhåbentligt også spare nogle penge.”

Hvilket leder mig ind på debatten om barriere i forhold til miljømærkning. For en af de væsentligste barrierer for de små klubber var jo deres økonomiske formåen - gør dette sig også gældende hos de store klubber? Og meget entydigt fortæller interviewet, at det i allerhøjeste grad også er gældende her.

“Det er den økonomiske gulerod, der skal til for at man går med.”

“Ja, vi er opmærksomme på de steder, hvor vi kan spare, fordi vi kan jo se økonomien i det.”

“Men det kræver jo altså en voldsom indsats også rent økonomisk... ...så det kommer jo an på klubbens økonomiske formåen.”

Så for de store klubber er det i allerhøjeste grad også et spørgsmål om at opveje miljømæssige tiltag mod økonomi. Man skal have råd til at foretage de miljømæssige tiltag og man skal have råd til at opfylde sine målsætninger ellers bliver de aldrig gennemført. Så økonomien er en af de helt store barrierer, som DGU må tage højde for i sit videre arbejde. Dog afslørede interviewene, at de interviewede anerkendte, at der ved indførelsen af en miljømærkning ville komme udgifter, hvorfor det var naturligt at spørge, om hvem der skulle stå for de udgifter og om klubberne var villige til at betale for at få en miljømærkning. Her lagde svarene sig generelt op ad den holdning, at det skulle være enten gratis eller koste meget lidt. Til gengæld kom der et par kreative svar vedrørende finansieringsmuligheder.

“Konsulentbesøget skal være gratis.”

“(Må det koste noget?) Det tror jeg umiddelbart vil være meget lidt i hvert fald, som man er indstillet på.”

“Nu svarer jeg kun for mig selv! Det kunne jo sættes i relation til, hvor mange medlemmer der er i klubben. Og det vil så sige, at så betaler man efter sin volumen og ikke efter en fast standard - så man giver x antal kr. pr. medlem.”

“Hvis man tager de briller på - hvordan man kommer igennem med det her, så tror jeg, det er vigtigt, at man som klub ikke får tilbudt det her og så får at vide, at du skal betale det her for det. Jeg tror i stedet, at man skal tage en beslutning hos DGU og sige - vi vil det her! Og så ryger der 1,50 kr. oveni medlemskontingentet til DGU, som så finansierer det den vej.”

En af de interviewede går endda så vidt som til at sige, at han ser uoverensstemmelser mellem klubbens politik og dens økonomiske formåen, som den største trussel mod en evt. miljømærkning. Forstået på den måde, at det ikke nytter noget at have forchromede målsætninger, hvis klubbens økonomi ikke kan følge med.

En anden vigtig barriere er klubbernes tidsmæssige formåen! Dvs. at det arbejde, som

---

klubberne skal ligge i en evt. miljømærkning, ikke må fylde for meget i forhold til de mange daglige opgaver. Det handler meget om, at klubberne skal kunne se, at indsats står mål med udbytte.

“Og det der så er vigtigt for mig, altså i forhold til om man køber ideen eller ej, det er jo selvfølgelig, hvor meget ekstra arbejde vil det påføre administrativt - hvor meget tid skal der bruges på at dokumentere, at nu har vi brugt så meget olie på vores maskiner i forhold til, hvad vi gjorde for 4 år siden.”

“Jeg ved ikke, hvor meget det må fylde, men det må da godt fylde noget mandskabsmæssigt - så går jeg ud fra, at det her også er greenkeepere, vi snakker om. Kan man så ligge noget af det der arbejde i vintermånederne, hvor der er tid nok. Så tror jeg rent økonomisk ikke, at det ville komme til at koste os særligt. Så i de der værste 4 vintermåneder, der kunne man sagtens få tid til det der. Det tror jeg godt, vi vil være med til - så det tror jeg egentligt godt! Men vi skal også kunne se, at der er en eller anden form for gevinst i det på længere sigt.”

“Det må ikke tage mere end 1 % af vores arbejdstid.”

“Arbejdsomfanget - altså det her med, at der bare kommer endnu en ekstra opgave. F.eks. hvis greenkeeperen kommer og siger til mig, at det her kan vi ikke nå - ja så kommer det ikke videre.”

Men helt generelt gennem de tre interview kom der også en masse andre barrierer op i samtalen. Alt fra spillernes mentale indstilling til golfsporten og golfbaner, mangel på alternative metoder til pleje af banerne, klubbernes forskellige karakterer og til at det jo er frivilligt arbejde meget af det, som foregår på landets golfbaner. Dvs. mange af de samme barrierer, som gør sig gældende overfor de små klubber. Mht. til banens tilstand og spillernes krav til denne var de tre interviewede meget enige om, at spillere helt generelt ikke tolererer forringelser på deres anlæg til fordel for miljømæssige tiltag. Banen skal altid være i super tilstand ellers finder spillerne bare andre steder at spille.

“Spillerne er ikke villige til at acceptere forringelser på banen pga. miljøhensyn.”

“Der tror jeg, at golfspillerne er omend ikke ligeglade så tæt på at være ligeglade med, om der er miljømærkning eller ej - de går efter de baner, som til enhver tid ser bedst ud og giver den største fornøjelse at spille på.”

“Men jeg tror ikke, at en golfspiller kigger på, om en golfklub er miljømærket eller ej. Det tror jeg, at 99,999% er fuldstændigt ligeglade med.”

Så spillernes indstilling til miljøhensyn kontra banens tilstand kan være en væsentlig barriere for, at en bestyrelse kan indføre en miljømærkning. Faktisk er der en af de interviewede, som identificerer lige netop denne problematik, som den største hindring for hele processen.

“(Hvad er den største hindring i hele processen?) Det ligger nok i at få folk med i sådan et projekt. Der skal tales meget om sådan noget. For man skal umiddelbart kunne se fordelene i det og det er jo så bestyrelsens og min fornemste opgave at sige, at der er sgu fordele ved det her. Og det er altså ikke bare noget pjatværk... ...Det er nok at få folk til at indse, at det her det gavner altså os alle sammen. Det er ikke lige sikkert, at man kan se det på bundlinien af et regnskab.”

En af de interviewede personer ser også manglen på alternative plejemetoder, som en barriere for miljømærkning, idet klubberne kan være bange for store politiske indgreb, der reducerer deres palette af plejemetoder. Vedkommende mente, at hvis der var gode miljøvenlige alternativer til de plejemetoder, som klubberne bruger i dag, så ville klubberne da benytte dem.

“Men altså det man så kunne savne, det var nogle alternative metoder. Vi har ikke haft de store problemer her på golfbanen, men jeg ved jo, at der er mange, der næsten har været ved at lukke deres golfbane, fordi de blev angrebet af både det ene og det andet - og hvad gør man så?”

“(Mangler der alternativer til brugen af pesticider?) Jamen det tror jeg faktisk, at der gør. Der er jo givetvis nogen, som vil være uenige med mig, fordi de siger, det findes der, men så har vi bare ikke kendskab til det.”

“(Kunne der være brug for mere forskning på det område?) Jamen det er da helt givet, at der kunne.”

Under interviewene spurgte jeg interviewpersonerne om, hvem de så som primus motor på sådan et projekt. Ikke underligt svarer de alle sammen, at det nok vil være dem selv som forretningsfører, der skulle tage det store ansvar. Men de er også alle sammen enige om, at ansvaret skal uddelegeres til de andre ansatte. Man skal forsøge at få så mange med på vognen som muligt, idet det vil give større chance for, at projektet gennemføres.

“Jamen det tror jeg faktisk ville være mig. Man er nødt til at ramme midt ned i klubben.”

“Jamen det er jeg bange for, det ville blive mig og så måske nok i samarbejde med greenkeeperen. Så det ville blive ham og/ eller mig, det er jeg overbevist om. Og det vil givetvis blive mig, som skal sørge for det overordnede.”

“Hvis vi skulle gå ind i et sådan projekt. Så ville jeg foreslå, at der blev nedsat en arbejdsgruppe. Det behøver nødvendigvis ikke at være nogen fra bestyrelsen, men dog skal der da nok være en bestyrelsesrepræsentant - men det kan være andre, som er interesserede i den slags ting. Der skal jeg da meget gerne være sekretær.”

Og udover at uddelegere ansvaret på nogle flere hænder, så kræver det også, at man motiverer de involverede.

“Uddelegere medansvar både til ansatte og medlemmer - hvis det lykkes er man meget godt på vej. Til at starte med kræves der noget informationsmateriale og så skal der følges op på det. Det, der virker, er f.eks., at man udskriver kurver for vandingsforbruget i forhold til de sidste og at man så i klubben kan gå ind og se, at tiltag rent faktisk har haft en effekt.”

“Belært af erfaring, så er det en god ide at involvere folk i sådan noget. Fordi så committer de sig også bedre til det og kan måske bedre tale sagen overfor deres medlemmer - i stedet for det er noget, der kommer som et diktat fra bestyrelsen.”

Jeg bad de interviewede om at sætte sig ind i det scenarie, at DGU havde opbygget et miljømærke, som klubberne kunne benytte sig af. Jeg gjorde meget ud af at fortælle, at miljømærket ville være på et passende ambitionsniveau og ville indeholde nogle lave absolutte krav men primært være et oplæg til en miljøstyring, hvor klubberne selv kunne komme på banen og tilrettelægge en målsætning. Spørgsmålet herefter gik så på, om de syntes, der skulle være en uafhængig verifikator af ordningen, eller om DGU selv kunne varetage den rolle.

“I bund og grund kan det sagtens være DGU, men jeg tror, at hvis man vil ha' en ønsket effekt i omverdenen og ikke blive skudt i skoen for at man bedømmer sig selv, så tror jeg, at det vil være en god ide at indgå et samarbejde med et eksternt firma, som gennem objektive kriterier kommer ud og bedømmer. Jo det kan sgu godt være, at det er en god investering at gøre det.”

“Ja der vil jeg nok sige, at det er jo som at være politibetjente overfor sig selv og der findes jo mange organisationer, der beskæftiger sig med miljøspørgsmål. Og det ville da være helt oplagt at tage sådan nogle mennesker med i ed, inden man sætter sådan noget i gang. Og så sige: er det her noget, I vil med ind over sammen med os? Så har man jo også en form for - jeg vil ikke kalde det blåstempling - men så har der været andre end en selv inde at kigge på tingene. Det vil jeg se som en fordel.”

De to ovenstående citater fortæller egentligt meget godt det, der ligger i min meningsfortolkning. Som jeg ser de interviewedes udsagn, så mener de, at DGU nok har ekspertisen til at varetage erhvervet med at verificere en evt. miljømærkning, men at det på lang sigt nok er at foretrække, at det er en uvildig tredjepart, som står for den del. På den måde er sandsynligheden for en positiv effekt i omverdenen langt større, i og med golfen ikke skal agere som politibetjent overfor sig selv.

Hvorvidt en markedsføring af et evt. miljømærke ville have nogle gavnlig effekt, syntes jeg var et relevant spørgsmål. Men det gik hurtigt op for mig, at det var nødvendigt at dele spørgsmålet op i tre elementer. 1) Vil en markedsføring medføre positive virkninger ude i klubberne? 2) Vil en markedsføring udadtil have nogle betydning for golfsporten som helhed? 3) Vil en markedsføring bidrage positivt til styrbarheden bag et miljømærke? Jeg vil i første omgang komme ind på de to første spørgsmål og behandle emnet styrbarhed og dertilhørende markedsføring til sidst.

Med hensyn til spørgsmål 1), så er der lidt uenighed omkring virkningen af en markedsføring af et miljømærke. De interviewede er enige om, at en markedsføring af klubben, som en “grøn” klub, ikke vil tiltrække nye medlemmer eller greenfeespillere, men til gengæld kunne det bruges som middel til at fænge og fastholde de involveredes interesse i projektet.

“Jeg er da sikker på, at det var noget, som vi kunne bruge i markedsføring - at promovere vores klub, som en klub, der har et miljøcertifikat, så er jeg da sikker på, at det nok skal motivere de interesserede til at gå i gang med sådan et projekt og fastholde dem i det.”

“Men derudover er den største effekt overfor medlemmerne nok signalværdien. Man tænker måske ikke så meget over det som medlem, hvad det egentligt indebærer, men signalværdien er der da i hvert fald.”

Det næste spørgsmål så de til gengæld på med mildere øjne og der var stor enighed om, at en markedsføring mod ikke-golfspillere ville bidrage til en positiv ånd omkring sporten.

“Det ville ikke ha’ en miljømæssig relevans, at markedsføre det mod den brede befolkning. Men det vil ha’ en relevans i forhold til brandet “golf”. ”

“Hvis der kom en generel holdning fra DGU, hvor man siger... altså udbredte kendskabet til den - til en eller anden form for miljømærkning. Jamen så tror jeg da, at så vil det stille og roligt komme - det er jeg da overbevist om.”

“Det er da den vej, altså det er jo meningsdannere, som kan skabe rammerne.”

Så ganske kort tolker jeg alle udsagnene vedrørende markedsføring sådan, at klubberne kun ser et lille potentiale i, at markedsføre klubben som en “grøn” klub, hvis det gælder om at kapre nye medlemmer og greenfeegæster, mens de ser et langt større potentiale i at markedsføre golfen som en grøn forening. Signalværdien derved vil være stærk og blive godt modtaget - både i klubberne og i omverdenen.

Generelt var der enighed om, at de interviewede syntes, at DGU skulle stå for den overordnede markedsføring af miljømærket overfor både offentligheden og klubberne. Hvis så klubberne ønsker at profilere sig yderligere på mærket, er de selvfølgelig velkomne til at gøre det i det omfang, de finder nødvendigt.

Det tredje spørgsmål omhandlede styrbarhed. Og inden jeg taler om effekterne af en markedsføring overfor styrbarheden, vil jeg først berøre interviewpersonernes holdninger til begrebet i sig selv. Jeg forklarede først begrebet til de tre interviewpersoner og stillede dem så det direkte spørgsmål, om en miljømærkning ville kunne styre adfærden hos ansatte, spillere, leverandører, mm. og fik tre kontante svar.

“Det tror jeg (meget bestemt sagt), det kan.”

“Det tror jeg bliver en lang proces i hvert fald - det tror jeg. Det bliver ikke sådan ligetil at styre spillerne i hvert fald.”

“Jamen det tror jeg da afgjort, den ville. Fordi i det øjeblik man har sagt ja til det her, så må man også bruge nogle arbejdsredskaber. Så må man lave nogle arbejdsredskaber til de ansatte - nogle normer for, hvordan man egenligt gør.”

Så kort fortalt tror de to interviewede, at en miljømærkning ville kunne være styrbar, mens den tredje interviewede ikke tror på det. Men angående det tredje spørgsmål om hvorvidt en markedsføring af miljømærket kunne bidrage til styrbarheden, var de tre interviewede ikke så meget i tvivl. En stillede sig lidt skeptisk over det, mens de to andre var overbevist om, at det ville hjælpe. De at få udbredt kendskabet til miljømærket og hvorfor klubben udfører de miljømæssige tiltag, vil uddanne medlemmerne, så de tænker mere miljøbevidst, mens de er på banen - ergo vil det bidrage til styrbarheden.

Delkonklusion

Hvis jeg kort skal opsummere og lave en lidt mere sammenhængende narrativ meningsfortolkning af interviewene fra de store klubber, så vil jeg sige, at de overvejende er positive overfor en miljømærkning, dog med en anelse skepsis - men det er også kun sundt. Umiddelbart virker det som om, at de rent faktisk har lidt mere overskud til at tage fat på sådan et projekt, end de små klubber har det, selvom de barrierer, der nævnes, er de samme.

De tre hovedbarrierer for de store klubber er økonomi, tid og det at få alle involverede til at indse nytten ved det. Men andre barrierer gør sig også gældende, f.eks. frygt for at banens tilstand forringes pga. miljømæssige tiltag med negative økonomiske konsekvenser som resultat. Mangel på alternative plejemetoder eller viden derom, hvilket ligger sig tæt op ad den holdning, som jeg gennem mit ophold hos DGU, har oplevet. Der forskes alt for lidt inden for græs, græspleje og pesticidfri ukrudtsbekæmpelse. Og denne mangel på alternative økonomisk forsvarlige plejemetoder afspejles i den frygt, klubberne har overfor indførslen af mulige restriktioner i form af absolutte krav i en miljømærkning. Generelt er manglende viden med til at øge mængden af fordomme omkring begrebet miljømærkning, hvilket i sig selv også er en mægtig barriere.

Alle var enige om, at hvis dette projekt nogensinde skal blive en succes, så er det nødvendigt med en massiv markedsføring overfor golfklubber, ansatte, spillere og den brede offentlighed, så alle direkte eller indirekte involverede kan se nyttevirkningen og dermed også anerkende behovet for tiltaget.

Med hensyn til verificeringen af en miljømærkning skønner de interviewede, at til trods for DGU's viden på feltet vil de ikke være egnede som verifikatorer, idet det ville være, at golfen kontrollerer sig selv. I stedet tilskynder man et samarbejde på en eller anden måde med en uvildig tredje part, som kan stå for den del af processen dog uden, at det må koste særligt meget som tidligere nævnt.

Hvad angår styrbarhed, var de tre interviewede lidt uenige om, hvorvidt det kunne lade sig gøre. Men alle var enige om, at markedsføring af miljømærkningen ville hjælpe på det forhold.

Samlet meningsfortolkning af interviewene

På mange områder er det svært at lave en samlet meningsfortolkning af de seks interview, idet de interviewede er direkte uenige i mange udsagn. Men ikke desto mindre vil jeg forsøge at finde en samlet mening og holdning ud fra interviewene, som jeg vil bruge til at lave en anbefaling til DGU.

De tre store klubber skillede sig ud ved at have en forretningsfører ansat. Det vidner om et

---

større behov for at uddelegere klubbens forskellige ansvarsområder, som så bliver samlet under en koordinerende person, forretningsføreren, end det er tilfældet i de små klubber. Her er der ligeså mange opgaver i dagligdagen, men omfanget af dem er mindre, hvilket medfører, at klubben ikke behøver en forretningsfører. Den karrieremæssige baggrund for de seks interviewede var meget forskellige, hvilket også gav udslag i forskellige konkrete vidensniveauer mht. begrebet miljømærkning. Men alle var generelt godt informerede om, hvilke miljöhensyn man bør og kan tage på et golfanlæg, hvilket vidner om et generelt stort fokus på området. Hvor dette fokus så kommer fra, er et helt andet spørgsmål, som jeg ikke fandt svar på gennem interviewundersøgelsen. Men det virker som om, at det er en generel almen viden, som ikke kun kommer specifikt fra golfens verden, men som de også har opnået gennem interaktioner i livet uden for golf. Dette baserer jeg på, at de interviewedes erfaringer fra deres nuværende position i deres respektive klubber varierede fra knapt 1 år til mere end 10 år - dette uden, at der var nævneværdige forskelle i deres viden om, hvilke miljöhensyn, man som golfklub bør tage!

Alle var enige om, at man i dagens danske golfklubber allerede laver et stort stykke arbejde for at spare på diverse forbrug og på at tage hensyn til naturen og, at denne historie mangler at blive fortalt i kredse uden for golf. Og alle var da mere eller mindre interesserede i at lave yderligere miljømæssige tiltag, så længe man kan se, at det virkelig gavner og, at det ikke går ud over klubbens økonomi.

Ganske kort kan det vel siges, at de store klubber overvejende er positive overfor en miljømærkning, mens de små klubber er mere eller mindre skeptiske overfor det. Dette tolker jeg som om, de store klubber har mere råderum både økonomisk og tidsmæssigt. For det første har de et større budget at gøre godt med og for det andet har de flere hænder til at løfte opgaver. Men der er ikke tvivl om, at begge typer klubber er omfattet af de samme barrierer, som er økonomi, tid, fordomme, manglende viden om emnet og frygt for forringet banekvalitet. Men de er også omfattet af de samme ambitioner! Forstået på den måde, at alle klubber ønsker den bedst mulige bane og den bedst mulige økonomi, og hvis det kan opnås samtidig med, at man er miljøbevidst, så giver de alle sammen grønt lys - det må bare ikke gå ud over klubbens eksistensgrundlag.

Hvad angår verifikation af en evt. miljømærkning var der umiddelbart lidt uenighed. Men efter at have dykket ned imellem linierne i interviewene tolker jeg det som om, at verifikationens karakter med hensyn til troværdighed afhænger af DGU's målsætninger med mærkningen. Hvis DGU ønsker at ligge fokus indenfor golfverdenen, kan de sagtens varetage funktionen som verifikator uden, at der vil blive sat spørgsmålstejn ved det. Men ønsker DGU også en effekt på brandet "golf" udenfor golfverdenen, så er de nødt til at etablere et samarbejde med et uvildigt tredjeparts firma, som kan stå for den del af mærkningen.

Den sidste del af min interviewundersøgelse handlede om begrebet styrbarhed. Og der var resultatet en noget blandet landhandel, men hvor tendensen var, at de små klubber ikke havde den store tiltro til en sådan effekt af et miljømærke, mens de store klubber var overvejende positive. Men inden for hver klubkategori var der uoverensstemmelser, så der var ikke noget entydigt svar på, om en miljømærkning overfor golfklubber ville kunne være styrbar. Men generelt over hele linien troede alle på, at det ville kunne medføre større eller mindre positive effekter i forhold til styrbarheden at markedsføre miljømærkningen - igen med den mest skeptiske holdning fra de små klubber.

Alle var nogenlunde enige om, at en markedsføring af en klub som en ”grøn” klub kun ville have en lille eller ingen effekt i forhold til at vinde nye medlemmer eller greenfeegæster, mens signalværdien overfor lokalsamfundet godt kunne være en gevinst. Til gengæld var der stor enighed om, at en bred generel markedsføring af dansk golf som en grøn forening, var både nødvendig og ville have en stor effekt til alles fordel.

Hvis jeg på baggrund af de seks interviews skal komme med en anbefaling til DGU om, hvordan de skal sammensætte hele miljømærkningsprojektet, hvis det er noget, de ønsker at gennemføre, så vil jeg understrege, at det vil være en kæmpe stor opgave, som omfatter mange etaper.

For det første skal DGU lytte til, hvad det er klubberne ser som barrierer og derefter tage højde for det. Dvs., at den miljømærkning de i første omgang sætter sammen, skal være let tilgængelig både økonomisk, strukturelt og tidsmæssigt og de skal sørge for, at den ude i klubberne bliver bekræftet af en uvildig tredjepart. Når selve strukturen af miljømærket er på plads, kommer den vel nok største opgave i hele forløbet - at udbringe budskabet om dens eksistens, dens berettigelse og dens indhold til hele Danmark både indenfor og udenfor golfverdenen og det er selvfølgelig også vigtigt at vise klubberne, hvordan den implementeres i den daglige drift. Hvis ikke disse parametre opfyldes, spår jeg, at sådan en miljømærkning ikke bliver en succes!

The information gathered for this study suggests that the impact of eco-labelled products on the market is directly linked to the general level of environmental awareness and consequently the consumer demand for green products.

Kilde: Eco-Labeling: Actual effects of selected programmes.

Samtidig er det også vigtigt, at DGU fortsat støtter op omkring forskningen på området, så der i fremtiden kan findes endnu flere gode og økonomisk forsvarlige alternative plejemetoder. Forskning vil også kunne bidrage til en optimeret pleje af allerede eksisterende anlæg. I det hele taget mangler der forskningsbaseret dokumentation for virkningen af de

---

plejemetoder, der benyttes rundt omkring i landet. I dag er plejen i langt de fleste tilfælde empirisk funderet, hvilket ikke er dårligt, men man kunne i mange tilfælde godt vinde fordel af at udfordre de etablerede plejerutiner med forskningsbaseret viden.

Den tredje store etape i arbejdet med en miljømærkning for DGU er opfølgningen på dette. Efter implementering af mærket i golfklubberne er det nødvendigt, at der følges op med undersøgelser af mærkets effekter, så DGU kan dokumentere virkningen (eller mangel på samme, selvfølgelig) af dette. Hvis ikke dette arbejde udføres, tror jeg, at tilslutningen til mærket efterhånden vil forsvinde. Det er et umådeligt vigtigt succeskriterie, at positive effekter af en miljømærkning tydeliggøres og dokumenteres for at fastholde de involverede i arbejdet og for at tiltrække nye klubber.

Relevans

Intro – hvad menes der?

Før man igangsætter en miljømærkning af golfklubber er det nødvendigt at afdække nødvendigheden af et sådant tiltag – med andre ord; er det relevant at miljømærke golfklubber? For at kunne svare på det spørgsmål er det nødvendigt at kigge på, hvilke miljøpåvirkninger som klubberne genererer og hvor store de er. Hvis det viser sig, at klubbernes miljøpåvirkende aktiviteter er insignifikante, er det ikke interessant at inddrage dem i en miljømærkning. Hvis det derimod viser sig, at klubberne genererer en lang række miljøpåvirkninger i reducerbare mængder, er det i allerhøjeste grad en god ide at indføre miljømærkning. For at afgøre om de miljøpåvirkninger klubberne producerer er i en størrelsesorden, som bør reduceres, er det en god ide at sammenligne nøgletal fra golfklubberne og sammenligne dem med lignende faciliteter.

Forbrug i klubberne

Med inspiration fra DGU's grønne regnskaber, GEEEMP og almindelig sund fornuft er der en lang række miljøpåvirkende faktorer, som skal undersøges. Der er de meget målbare miljøfaktorer som vandforbrug, gødningsforbrug, pesticidforbrug, energiforbrug, affaldsproduktion, hvor der er statistisk materiale til rådighed både fra golfklubberne og andre brancher. Men der er også de mere svært målbare aktiviteter, som kan give mange svære diskussioner – f.eks. lugtgener, støjgener, arbejdsmiljø, offentlighedens adgang til golfanlægget og mekaniske gener af dyreliv (f.eks. mange mennesker, der går tæt op af et vandhul og derved forstyrre evt. følsomt dyreliv). Samtidig er det åbenlyst, at forbrug ikke bare er forbrug! Vandforbruget kan deles op i flere fraktioner: vanding af golfbanen, vand til rensning af maskiner, restaurationens vandforbrug, vandforbrug i omklædning, osv. Energiforbrug kan deles op i meget selvstændige enheder som elforbrug, olieforbrug, gasforbrug, benzinformbrug, dieselforbrug, motorolieforbrug, hydraulikolieforbrug, m.fl. Så det handler meget om at ramme det rigtige informationsniveau. Men generelt kan det siges, at jo mere klubberne opdeler deres forbrugsinformationer, desto mere styr får de på deres aktuelle forbrug og muligheden for at regulere det i en bestemt retning.

Da denne opgave har til formål at afdække, om det er relevant at indføre miljømærkning af golfklubber, skønner jeg det ikke nødvendigt at afdække samtlige miljøpåvirkninger, der kan opstå i en golfklub. Hvis relevansen af at indføre miljømærkningen kan dokumenteres ved kun at berøre de mest tilgængelige faktorer, anser jeg det som fyldestgørende for denne opgave. Hvis ikke dette skulle vise sig, vil jeg bevæge mig ind på de mere vurderingsfyldte områder, så opgavens formål om at afdække relevansen af en miljømærkning af golfklubber opfyldes.

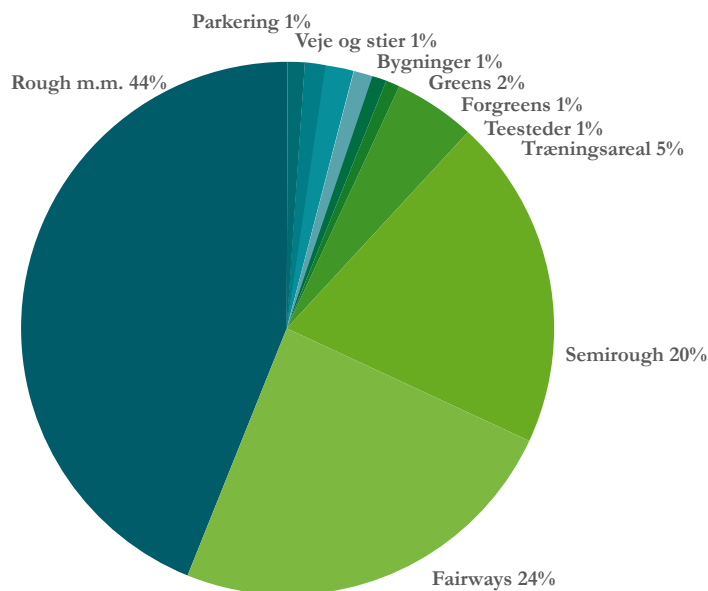

DGU har udarbejdet en skabelon til klubberne for, hvordan et grønt regnskab kan se ud og hvad det kan indeholde. Men klubberne har ikke pligt til at benytte denne skabelon og de har ikke pligt til at aflevere et grønt regnskab og samtidig er det på ingen måde sikkert, at denne skabelon er den bedste måde at vise sine forbrug på. Men ønsket fra DGU om at få et overblik over klubbernes miljøpåvirkende forbrug er stort og de laver derfor et stort stykke arbejde for at klubberne følger opfordringen til dørs og det virker! Målsætningen fra DGU var, at 50 % af klubberne skulle aflevere et grønt regnskab, men resultatet blev 98 % (Golfens Grønne Regnskaber 2006). Dette er meget opløftende, da det viser, at klubberne er interesserede i at fokusere på miljøarbejde i større eller mindre omfang, hvilket er en god begyndelse. Men hvad viser de indkomne regnskaber så? Hvad er tilstanden på de danske golfbaner mht. forbrug? Med mindre der står andet i den følgende tekst, så er forbrugsdata fra 2006 hentet fra rapporten ”Golfens Grønne Regnskaber 2006”.

Pesticidforbrug

De pesticider, som benyttes i Danmark kan opdeles i tre grupper: herbicider, fungicider og insekticider. Disse bruges i varierende mængder, men med en klar overvægt i forbruget af herbicider. Samtidig benyttes pesticider primært på de arealer, hvorpå der rent faktisk spilles golf, dvs. teesteder, fairways, greens, semirough, mm.

Gennemsnitlig arealfordeling:

Kilde: Golfens Grønne Regnskab 2006.

Jeg vil her minde om, at det kun er ca. 47 % af den danske gennemsnitsbanes samlede areal, der er i spil og derfor er udsat for pleje med pesticider. Dette skal man være opmærksom på, når man studerer de officielle tal fra DGU, idet de spreder forbruget ud over hele

---

banens areal. Med andre ord er pesticidforbruget på hver enkelt bane ca. det dobbelte på de arealer, der er i spil, i forhold til DGU's officielle tal!

Udviklingen i pesticidforbruget 1998 - 2006

Kilde: Golfens Grønne Regnskab 2006.

Der foreligger tre officielle tal fra DGU mht. pesticidforbruget i danske golfklubber (Pesticidforbruget i danske golfklubber) og den officielle målestok er kg aktivt stof pr. ha. I 1998 var forbruget 0,39 kg aktivt stof pr. ha, i 2002 var det 0,38 kg aktivt stof pr. ha mens det i 2006 var 0,25 kg aktivt stof pr. ha.

Som det ses er der sket et fald i pesticidforbruget, primært over perioden 2002 til 2006. Her er der en reduktion på 34 %, hvilket er meget positivt. Hvis tendensen fra denne periode fortsætter, vil forbruget ved normal fremskrivning være på 0,25 kg aktivt stof pr. ha i 2008 og den endelige udfasning af pesticider fra golfen vil opnås i år 2020. Set i lyset af den målsætning som DGU og regeringen har fremsat i Pesticidaftalen, hvor der ønskes en reduktion i pesticidforbruget på 75 % inden udgangen af 2008, så er der her brug for en ekstra indsats. Som en lille note skal det her nævnes, at tallene er behæftede med en stor usikkerhed, idet pesticidforbruget kan variere meget over de enkelte år og efter forholdene – f.eks. vejrlig, skadedyrs- og svampeangreb, forskellige jordbundstyper, osv.

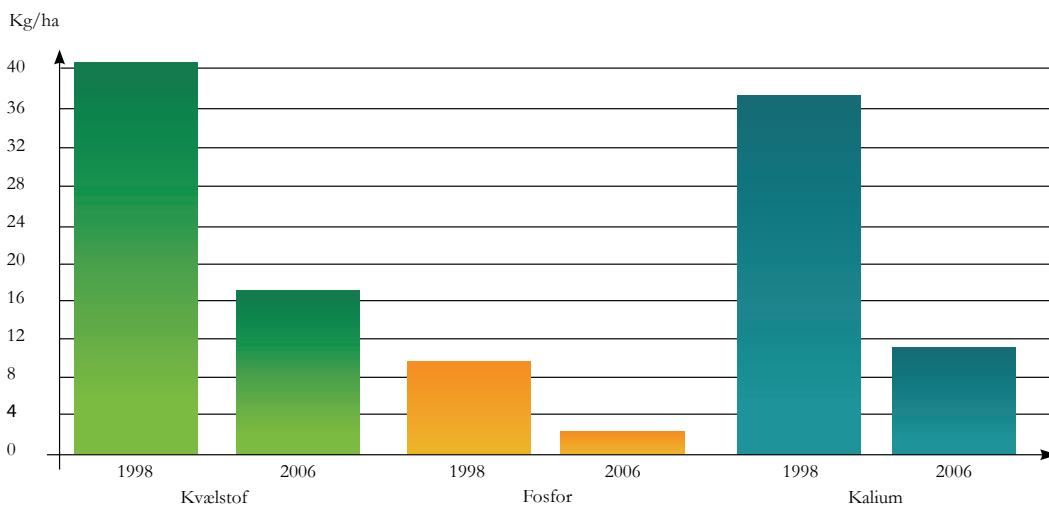
Gødningsforbrug

I DGU-undersøgelsen ”Gødningsforbruget i danske golfklubber” fra 1998 fortælles det, at de danske golfklubber anvendte 39-44 kg kvælstof pr. ha, 9-10 kg fosfor pr. ha samt 36-38 kg kalium pr. ha. Igen er dette tal spredt ud over hele golfklubbens areal og ikke kun de 50 %, som er intensivt behandlet. I 2006 viser opgørelsen af de grønne regnskaber et fald i forbruget af kvælstof på 58 % til niveauet 16,4 kg kvælstof pr. ha, ligeledes et fald i forbruget af fosfor på hele 75 % til 2,2 kg pr. ha. samt et fald på 68 % til 11,6 kg

---

kalium pr. ha. Som det ses er der sket et betydeligt fald i brugen af NPK-gødning. Men ligesom der er stor variation årene imellem i pesticidforbruget, gælder dette også for gødningsforbruget. Så denne statistik kan godt gemme på store årlige udsving.

Godningsforbrug

Kilde: Diagram sammensat af informationer fra Golfens Grønne Regnskab 2006 og Gødningsforbrug på danske golfbaner.

Vandforbrug

Der findes ingen tidligere samlet opgørelse over de danske golfklubbers samlede vandforbrug, hvilket indikerer, at der først i de sidste par år er kommet skub i interessen for at kunne dokumentere sine forbrug. Men gennem de grønne regnskaber fra 2006 fremgår det, at det gennemsnitlige forbrug af vand i klubhuset er ca. 800 m³ pr. år. Dette forbrug dækker over vand til rengøring, omklædningsfaciliteter, toiletter, restauration, mm. Banevanding forbruger i gennemsnit 9.000 m³ vand om året, men dette tal dækker over meget store variationer! De fleste baner vander kun greens, forgreens og teesteder, men enkelte klubber vander også fairways – så gennemsnitsforbruget dækker over svingninger fra 2.000 til 40.000 m³ vand pr. år. Årsagen til disse store forskelle skal findes i forskellige jordbundsforhold, årlige variationer i vejrlig, klubbernes politik, de individuelle størrelser på banen (9 eller 36 huller?), mm.

Energiforbrug

Der findes som mht. vandforbruget ikke nogle tidligere officielle tal for energiforbruget. Men de grønne regnskaber fra klubberne giver et billede af den nuværende situation i 2006. Det samlede årlige elforbrug for en golfklub er 78.000 kWh, heri inkluderet både forbrug i klubhus og til banedrift. Dog skal det nævnes, at klubhuset med de dertilhørende installationer står for noget nær 90 % af det samlede forbrug. Herudover forbruger klubberne i gennemsnit 9.500 liter diesellole/år, 1.800 liter benzin/år, 150 liter motorolie/år og 120 liter hydraulikolie/år. Alle disse tal dækker også over store variationer klubberne

---

imellem. Dette afhænger primært af, hvilken størrelse klubhuset og banen har.

Affaldsproduktion

De grønne regnskaber viser, at klubberne gennemsnitligt producerer 10.000 kg grønt affald, 8.500 kg blandet affald, 375 kg pap og papir og 666 liter olie og kemikalieaffald. De fire kategorier består alle af mange dele, som for overskuelighedens skyld er slået sammen. Men kort fortalt så er grønt affald: græsafklip, grene og kvas, siv fra søer, mm., blandet affald er: køkkenaffald, gamle måtter med kunstig græs, murbrokker, sten, gamle træ- og plastikpæle, udtjent klubinventar, osv. Hvad kategorierne papir og pap samt olie og kemikalieaffald indeholder giver sig selv.

Sammenligning

Under dette afsnit ønsker jeg at sammenligne golfklubbernes miljømæssige aktiviteter med andre lignende aktiviteter. Her er det nærliggende at kigge på forbrug i landbruget og det offentlige. Alle data vedrørende landbrug i det følgende afsnit kommer fra rapporten ”Dansk landbrug i tal 2006” og data vedrørende det offentlige forbrug er hentet fra rapporten ”Undersøgelse af pesticidforbruget på offentlige arealer 2002”.

I dansk landbrug er det samlede opdyrkede areal 2.589.000 ha, dette gælder alt fra kornmarker og kartoffelmarker til grovfodermarker. I 2005 blev der samlet set brugt 3.246 tons pesticider fra de fire hovedgrupper herbicider, fungicider, insekticider og vækstregulatorer. Fordeles dette forbrug ud over det samlede opdyrkede areal giver det et forbrug på 1,3 kg aktivt stof pr. hektar. Her vil jeg lige nævne, at jeg har valgt at

---

Tabel 3.4 Engrossalg af bekæmpelsesmidler, tons aktivstof

	2001	2002	2003	2004	2005
Hovedgruppe:					
Herbicider	2.164	2.105	2.205	2.087	2.308
Vækstregulatorer	309	146	156	186	209
Fungicider ¹⁾	561	574	547	604	693
Insekticider ¹⁾	49	43	46	22	36
I alt	3.083	2.868	2.954	2.899	3.246

Kilde: Dansk landbrug i tal 2006

inkludere gruppen vækstregulatorer i landbrugets samlede forbrug af pesticider, selvom der ikke benyttes vækstregulatorer på de danske golfbaner. Argumentet for dette er, at vækstregulatorer indgår som et pesticid i landbrugsopgørelsen og havde man brugt det på golfbanerne, ville det også have været en del af den samlede opgørelse af pesticidforbruget.

I det offentlige forholder det sig sådan, at der igennem de sidste 10 år sket en kæmpe reduktion i forbruget af herbicider sådan, at de i dag har et samlet forbrug på 2.280 kg herbicider. Det interessante at kigge på i denne forbindelse er, hvilke arealer herbiciderne bruges på.

Tabel 9. Det specificerede herbicidforbrug i kommunerne fordelt på anlægstyper. Rangordningen er foretaget på grundlag af forbruget i 2002.

Anlægstyper	1995		2000		2002		1995-2000 % reduktion
	Kg aktivt stof	% af forbrug	Kg aktivt stof	% af forbrug	Kg aktivt stof	% af forbrug	
Idrætsarealer	3.424	30	1.327	41	1.025	45	70
Veje og stier	2.966	26	900	28	601	26	80
Parker og anlæg	2.265	20	353	11	185	8	92
Skove og natur	1.060	9	169	5	175	8	83
Tekniske anlæg	418	4	120	4	110	5	74
Torve og pladser	598	5	151	5	96	4	84
Skoler	335	3	105	3	29	1	91
Administrationsbyg-	46	<1	23	1	24	1	48
Sociale institutioner	64	<1	29	1	23	1	64
Landbrugsarealer	70	<1	37	1	9	<1	87
Campingpladser	8	<1	5	<1	1	<1	88
Kolonihaver	11	<1	0	0	1	<1	91
Sygehuse	0	0	3	<1	0	0	-
Kirkegårde	40	<1	2	<1	0	0	100
Samlet specificeret forbrug	11.304	100	3.225	100	2.280	100	80

1) Den resterende del af herbicidforbruget, op til de 2.317 kg aktivt stof angivet i tabel 1, udgøres af forbrug som ikke er specificeret på anlægstype.

Kilde: Undersøgelse af pesticidforbruget på offentlige arealer 2002

Som det ses i ovenstående tabel bruges den overvejende del af herbiciderne på idrætsanlæg samt veje og stier - altså steder, hvor det er vigtigt med en passet flade. Til sammenligning er der brugt 1.744 kg pesticider på de 111 danske golfbaner, som har afleveret deres grønne regnskab og derfor indgår i rapporten "Golfens Grønne Regnskab 2006". Hvis jeg bruger de officielle tal fra denne rapport som grundlag for en beregning over samtlige 167 danske klubber, bliver det samlede pesticidforbrug på omkring 2.650 kg aktivt stof. I øvrigt er det værd at bemærke, at der ikke bruges herbicider på de danske kirkegårde! Det skal nævnes her, at det kommunale forbrug af insekticider og fungicider kun udgør 2,4 % af det samlede pesticidforbrug og dermed udgør herbicidforbruget næsten kommunernes samlede pesticidforbrug, hvorfor sammenligningen mellem kommunernes herbicidforbrug og golfklubbernes pesticidforbrug er anvendelig.

Hvad angår gødningsforbruget, opgøres dette kun som NPK-forbruget. Der blev i 2004/2005 samlet set brugt 430.000 tons kvælstof, 64.000 tons fosfor og 235.000 tons kalium. Fordeles forbruget ud på det samlede opdyrkede areal giver det et forbrug på 166 kg N/ha/år, 25 kg P/ha/år og 91 kg K/ha/år, hvilket er værdier, der ligger langt over

forbruget på de danske golfbaner. Dette gælder også, når der kun kigges på de intensivt plejede arealer på golfbanerne.

Tabel 3.3 Samlet tilførsel af handelsgødning og husdyrgødning i N, P og K, 1.000 tons

	1995/96	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Handelsgødning:					
Kvælstof (N)	285	205	195	201	201
Fosfor (P)	21	14	13	14	14
Kalium (K)	79	61	59	61	60
Husdyrgødning afsat i stald:					
Kvælstof (N ab lager)	198	199	198	196	201
Fosfor (P ab lager)	49	48	47	45	46
Kalium (K ab lager)	154	153	152	150	147
Husdyrgødning afsat på græs:					
Kvælstof (N ab dyr)	33	32	30	30	29
Fosfor (P ab dyr)	5	5	5	5	5
Kalium (K ab dyr)	32	32	30	30	28
Samlet gødningsforbrug:					
Kvælstof (N)	516	436	424	427	430
Fosfor (P)	75	67	65	64	64
Kalium (K)	265	246	241	241	235

Kilde: Dansk landbrug i tal 2006

I nedenstående tabel ses landbrugets direkte energiforbrug.

Tabel 3.6 Landbrugets direkte energiforbrug

	1995-99	2001	2002	2003	2004
Fysiske mængder:					
Dieselolie, mio. liter	418	469	529	499	509
Benzin, mio. liter	17	14	14	7	7
Fuelolie, 1000 tons	10	3	2	2	1
Naturgas, mio. Nm ³	24	26	23	21	21
Halm, 1000 tons	163	133	259	254	254
El, mio. kWh	1.567	1.708	1.545	1.520	1.552
Øvrige, 1000 tons fuelolie	11	9	7	6	4

Kilde: Dansk landbrug i tal 2006

Hvis disse værdier sammenholdes med antallet af danske bedrifter, som er 46.270, så giver det et gennemsnitligt forbrug på 11.000 l diesel/bedrift/år, 151 l benzin/bedrift/år samt 33.542 kWh/bedrift/år. Med disse tal for øje samt det faktum, at en dansk gennemsnitsbedrift optager 55,2 ha, så er disse værdier direkte sammenlignelige med golfens nøgletal.

Mht. dieselforbruget ses det, at landbruget bruger lidt mere diesel pr. bedrift, end golfklubberne hver især gør det. Denne forskel bliver endnu større, når det sammenholdes med, at landbruget bruger 11.000 l diesel/55,2 ha, mens golfklubberne bruger 9.500 l diesel/65 ha. Men som med al statistik handler det om, hvordan man ser på forholdene. For det er selvfølgelig interessant at se på, hvor højt forbruget er pr. plejet ha. For som tidligere nævnt er det kun ca. halvdelen af golfbanernes areal, som plejes intensivt og det betyder jo, at det er her, det primære forbrug ligger. Derved bliver det aktuelle forbrug pr. ha således: for landbruget 199 l diesel/ha; for golfbanerne ca. 295 l diesel/ha. Denne statistik passer måske bedre overens med det faktum, at driften på en golfbane inkluderer daglig kørsel med dieseldrevne køretøjer, mens kørslen i landbruget er mere fokuseret på få længerevarende indsatser såsom pløjning, såning, høst, osv.

Angående benzinforbruget er der en signifikant forskel fra landbrug (151 l benzin/bedrift/år) til golf (1.800 l benzin/golfklub/år). Kort sagt fortæller denne statistik historien om, at landbruget stort set har udfaset brugen af benzin i driften, mens dette ikke er tilfældet på golfklubber, hvor flere specialmaskiner stadig drives af benzin.

Elforbruget for golfklubberne ligger betydeligt højere end for den gennemsnitlige bedrift, men dette overrasker mig ikke specielt meget, når jeg tænker på det forhold, at golfklubberne alle har et større eller mindre klubhus, som står tændt fra 6 morgen til 24 aften - og det er klubhuset, der står for omkring 90 % af elforbruget i en golfklub, mens det i landbruget primært er de bedrifter, der har animalsk produktion, som har et stort elforbrug.

Delkonklusion

Da jeg skulle vælge noget at sammenligne golfens tal med, kiggede jeg på to ting. For det første, hvad stilles golfbaner oftest op mod og for det andet, hvad er golfen mest sammenlignelig med? Efter en hurtig granskning på nettet stod det klart for mig, at mange ynder at sammenligne golfen med landbruget, hvorfor jeg fandt det sjovt at kigge nærmere på. Dernæst fandt jeg det interessant at kigge på det offentlige forbrug. For det første fordi de repræsenterer en lang række arealer, som stiller nogenlunde samme krav til pasning som en golfbane og for det andet, fordi der er et lignende fokus på det offentlige forbrug som på golfbaner.

Med hensyn til pesticidforbruget er det tydeligt, at landbruget har et langt større samlet forbrug end golfklubberne, mens det offentlige ligger på et lidt lavere niveau. Men for at tydeliggøre nødvendigheden af at forholde sig kritisk til statistik og sammenligninger syntes jeg, at det er bydende nødvendigt i dette tilfælde at forholde sig til, hvad formålene med forbrugene i de forskellige kategorier er. For hos landbruget forsøger man at opnå et

---

optimalt udbytte af sine afgrøder ved at sprøjte for ukrudt, som ellers kunne konkurrere mod afgrøderne om jordens næring og vand og samtidig skal man sikre sig mod ukrudts-”forurening” af sine afgrøder - dette er ikke tilfældet på en golfbane. Her er det kravet om en velpasset bane, der vejer højest. Når golfklubberne sprøjter, er det for at bevare en ensartet og jævn flade, som giver en fair spilleflade. Så forklaringen på den store forskel skal findes i formålet med sprøjtningen og så er det høje mekaniske plejeniveau på golfbaner selvfølgelig også medårsag til, at pesticidforbruget er så markant lavere her end i landbruget. Så min vigtigste pointe ved sammenligningen med landbruget er, at de to størrelser i de fleste tilfælde ikke er direkte sammenlignelige.

Derimod repræsenterer mange af de offentlige arealer sammenlignelige anlægstyper og det er lykkedes det offentlige at reducere brugen af pesticider med 70 % i tidsrummet 1995 til 2000. Det er her meget iøjefaldende, at det offentliges primære forbrug af pesticider i 2002 lå på idrætsanlæg, veje og stier, parker og anlæg samt skove og natur. Så det man kan konkludere er, at det er lykkedes for det offentlige at reducere eller helt at udfase brugen af pesticider på de arealer, hvor de strengt taget ikke var nødvendige, men at der stadig er brug for pesticider i den offentlige plejestrategi. Hvis man ønsker at gå dybere ind i denne problematik, kan jeg anbefale at studere de helt friske tal fra det offentlige, som tidligst offentliggøres sidst i maj 2007 i rapporten ”Undersøgelse af pesticidforbruget på offentlige arealer 2006”. Alle de nævnte offentlige anlæg ligger som en integreret del af et golfanlæg med hovedvægten på idrætsanlæg. Og det generelle problem er, at der, hvor der kræves en ensartet jævn flade som på golfbaner og fodboldbaner, har vi i dag ikke nogen alternativ økonomisk forsvarlig plejestrategi, som ikke inkluderer brugen af pesticider. Kort fortalt er det i dagens Danmark alt for dyrt at basere sin indsats på mekanisk pleje og det er ikke alle ukrudtstyper, som man kan få bugt med på denne måde. Så der skal lægges nogle penge i forskningen på dette område, hvis målet med pesticidfri pleje skal lykkes. Men da det er konstateret, at vores pesticider ender i grundvandet og i vores flora og fauna er der ingen tvivl om, at en udfasning af pesticiderne også vil være på den politiske dagsorden i fremtiden og derfor er det i allerhøjeste grad relevant at reducere golfbanernes forbrug af pesticider.

Når man kigger på gødningsforbruget for golf kontra det for landbruget, ses det igen, at landbruget ligger betragteligt højere. Dette var kun forventeligt, men dog ikke i det omfang, som der her er tale om! Forventningsmæssigt bør landbrugets forbrug af gødning ligge højere end på golfbaner af den simple grund, at man i landbruget er interesseret i at få det størst mulige udbytte af sine afgrøder og derfor sørger for, at der er overskud af næring i jorden. Dette er golfklubberne ikke interesserede i! Faktisk vil golfklubber helst have så lille en biomasse som muligt, der dog stadig understøtter en optimal spilleflade

---

(egen erfaring som greenkeeper). Og på golfbanen er der også tit tale om punktmæssige indsatser, hvor man f.eks. kun gøder greens, mens man i landbruget enten gøder det hele eller lader være.

Men når det er sagt, bliver jeg også nødt til at kommentere de oplyste tal fra ”Golfens Grønne Regnskab 2006”. For med hensyn til brugen af NPK gødninger har undersøgelser udført af Skov og Landskab i samarbejde med Miljøstyrelsen vist, at den optimale mængde gødning for golfbanernes fairways ligger i intervallet 50-75 kg N/ha/år (Pesticidfri pleje af fodboldbaner og golfbaner). Dette stemmer ikke godt overens med de 17 kg N/ha/år, som klubberne i følge ”Golfens Grønne Regnskab 2006” bruger. Så derfor vurderer jeg, at der må være en del fejlkilder i materialet bag ”Golfens Grønne Regnskab 2006”, hvilket jeg også har fået bekræftet muligheden for gennem Miljøkonsulent Torben Kastrup Petersen i DGU, som har stået for indsamlingen og indtastningen af data. Han erfarede igennem sit arbejde, at klubberne ikke alle var lige gode til at indberette alle deres forbrug, her i blandt gødningsforbruget, hvilket i en statistisk sammenhæng betyder, at det gennemsnitlige oplyste forbrug ligger lavere end det aktuelle forbrug. Så præcis hvor golfklubberne ligger henne i forbruget af gødning, er svært at sige, men det er i hvert fald højere end det oplyste!

Men det er stadig relevant at kigge på gødningsforbruget på de danske golfbaner. For forskning indikerer, at når golfklubber skal overgå til pesticidfri pleje, er det vigtigt, at de har en målrettet gødningsplan. Det har vist sig, at den rette mængde kvælstof kombineret med vertikalskæring er den bedste måde at holde fairways ukrudtsfrie på (Pesticidfri pleje af fodboldbaner og golfbaner).

Energimæssigt har jeg sammenlignet diesel-, benzin- og elforbrug fra golfbaner med landbruget. Generelt kan det siges, at det på alle tre områder er relevant at kigge på forbruget på de danske golfbaner, idet niveauerne generelt er høje! Benzinforbruget, som er på 1.800 l benzin/år, ligger betragteligt højere end i landbruget. Årsagen til dette skal nok findes i de mange mindre specialmaskiner, som der dagligt bruges på golfbanerne. Mange af dem er stadig benzindrevne og de vil nok ikke ændre sig markant i den førstkomne fremtid, så det ville være en god ide at kigge efter alternativer. Det samlede dieselforbrug var faktisk lavere på golfbanerne end i landbruget, men udregnet på pr. hektar forholder det sig anderledes, hvorfor det kunne være en god ide at kigge på, om der er mulighed for at optimere kørerutiner i det daglige arbejde. I fremtiden skal banerne overgå til pesticidfri pleje. Sådant et tiltag vil uværgeligt betyde mere mekanisk pleje og dermed mere maskinkørsel, hvilket vil være med til at øge dieselforbruget. Hvor meget er ikke til at sige, men det er under alle omstændigheder relevant at notere sig. Og med et elforbrug, der ligger over dobbelt så højt som i landbruget, er der god grund til at kigge

---

sine installationer efter og se om der er forhold, som kan forbedres. Så det er også yderst relevant at kigge på elforbruget.

Nu har jeg ikke nogle sammenligninger på affaldsproduktionen. Men fra egne erfaringer ved jeg, at det kun er et fåtal af klubber, som praktiserer sortering af affald. Der kunne med stor fordel indføres genbrugscontainere i alle golfklubber, så papir sorteres fra køkkenaffald osv. Og det er bestemt ikke alle klubber, som opbevarer deres affald fra maskiner og banen på den mest hensigtsmæssige måde, hvor man kan kontrollere, hvad der ryger hvorhen! Så affaldsproblematikken er i allerhøjeste grad en relevant miljømæssig parameter, som klubberne med fordel kunne kigge på.

Til sidst er der vandforbruget, som jo ofte nævnes som en af de store syndere sammen med pesticiderne, når den kritiske samtale, i den brede offentlighed falder på golfbaner. Hvad der falsum og hvad der er faktum i den sag afhænger nok af, hvilke briller man tager på. Men ubestridelige fakta er i hvert fald, at klubbernes vandforbrug variere utroligt meget alt efter, hvilken jordbund klubben ligger på, årstiden, nedbørsvariation, hvor den største faktor helt klart er jordbunden. På en sandet vestjydsk bane kan forbruget sagtens løbe op på 40.000 m³ vand om året, mens det i de fede lerede jorde måske kun er 3.000 m³. Men hele debatten handler nok om at ramme et kompromis, for golfbaner kan ikke eksistere uden vand, men det er jo langt fra alt vandet, som kommer fra grundvandet. Faktisk bruger de klubber som har mulighed for det, søvand i stedet, hvilket er en god miljømæssig løsning efter min bedste overbevisning. Men et bevaret fokus på forbruget af klubbernes vand er meget relevant.

Som det fremgår af ovenstående gennemgang af de mest fremtrædende forbrugsstatistikker fra golfbanerne, ses det tydeligt, at golfbanerne repræsenterer en lang række relevante miljøfaktorer. Og selv om sammenligningsgrundlaget er sparsomt, er der ingen tvivl om, at forbrugene er store nok til, at det er nødvendigt at kigge på potentialet for at reducere dem. Samtidigt blev det gennem interviewundersøgelsen bekræftet, at klubberne ser et behov for at fokusere på diverse forbrug på de danske golfbaner, idet klubberne ser både økonomiske men også miljømæssige potentielle besparelser.

Potentiale

Intro – hvad menes der?

Kort og godt ønskes det dokumenteret, at der er et potentiale for at reducere de miljøpåvirkninger, som er fundet relevante at kigge på. Dette fortæller jo også historien om, at det ikke altid er muligt at reducere relevante miljøpåvirkninger, selvom viljen og lysten er til stede. F.eks. kan vandforbruget jo ikke reduceres til nul på en golfbane uden, at det ødelægger banen. Så derfor er det uhyre vigtigt at få dokumenteret, at et potentiale er til stede, inden man begynder hele arbejdet med at indføre en miljømærkning i sin virksomhed. Denne forudgående undersøgelse kan i sidste ende spare mange penge, idet man får dokumenteret, hvor den miljøforbedrende indsats skal fokuseres.

I denne opgave vil jeg forsøge at tydeliggøre potentialer eller mangel på samme ved at kigge på nøgletal fra de danske golfklubber og andre lignende anlæg. Jeg vil gennem diskussioner forsøge at kortlægge, hvorvidt der i følge mig er basis for reduktioner i de forskellige forbrug.

Forbrug i klubberne

Pesticidforbrug

Hvis vi kigger på golfsportens grønne regnskaber, ses det, at der i perioden 1998-2006 er sket en massiv reduktion i brugen af pesticider, men om der kan ske en yderligere reduktion er et godt spørgsmål. Udgangspunktet er jo, at DGU har indgået ”Pesticidaftalen”, hvor målsætningen er, at pesticidforbruget skal udfases helt og delmålsætningen er, at pesticidforbruget skal reduceres med 75 % inden udgangen af 2008. Delmålsætningen nås tilsyneladende ikke, hvis man kigger på ”Golfens Grønne Regnskab 2006” og der er ikke tvivl om, at der skal opfindes nye alternative og samtidigt effektive plejemetoder, hvis målet om udfasning af pesticider på sigt skal opfyldes.

Kort sagt kan det jo konkluderes, at hvis DGU har på sinde at overholde ”Pesticidaftalen”, så er der et stort potentiale for yderligere reduktion i forbruget af pesticider på de danske golfbaner. Men der er ikke tvivl om, at det er en lang og hård vej! Dog er det værd at gøre opmærksom på, at der på de danske kirkegårde tilsyneladende er sket en total udfasning af herbicider (se tabel 9 på side 57) i perioden 1995-2002 med den klart største reduktion i perioden 1995-2000. Umiddelbart skulle man jo tro, at kirkegårdene havde et behov for herbicidanvendelse for at renholde gravstederne. Så min anbefaling er da, at DGU bør rette henvendelse til den rette myndighed og spørge dem til råds om, hvordan de har opnået denne udfasning - det kan da være, at de har nogle gode tips og tricks, som kan overføres til golfbanernes meget større skala.

Gødningsforbrug

Som det er sket med pesticidforbruget, ligeledes er det sket med golfbanernes gødningsforbrug. Her er der også opnået et markant fald i anvendelsen i perioden 1998-2006 - dog med den mente, at reduktionen i brugen af gødning nok ikke er helt så markant, som det lader til i ”Golfens Grønne Regnskab 2006”. Men ikke desto mindre ser det ud til, at gødningsforbruget på golfbaner gennemsnitligt har nået et enten for lille eller passende niveau, hvilket *ikke* medfører et potentiale for en reduktion - snarere tværtimod! Som jeg tidligere har nævnt, indikerer rapporten ”Pesticidfri pleje af fodboldbaner og golfbaner”, at det optimale N-forbrug normalvist ligger på 50-75 kg N/ha/år, men dog kan svinge fra 30-100 kg N/ha/år afhængig af især jordbundsforhold. Men det, der er vigtigt, er, at man ikke gøder hverken for meget eller for lidt. Samtidig er det gennem forsøg vist, at en målrettet lokalt optimeret gødningsstrategi samt mekanisk pleje på nuværende tidspunkt er den bedste måde at bekæmpe ukrudt på uden brug af pesticider.

Vandforbrug

Gennem mine egne erfaringer som greenkeeper, og hvad jeg hørte i min interviewundersøgelser, er vandforbruget noget, golfklubberne er meget opmærksomme på, idet vand er blevet en dyr ressource. Det klart største forbrug ligger på selve banen, men der er selvfølgelig også et vandforbrug i klubhuset at tage i betragtning. I ”Golfens Grønne Regnskab 2006” pointeres det, at det gennemsnitlige vandforbrug på 9.000 m³ skal ses i lyset af en stor variation klubberne imellem. Nogle klubber forbruger ”kun” omkring 3.000 m³ vand om året, mens andre forbruger 40.000 m³ om året. Denne enorme variation skyldes primært jordbundsforhold, hvor de meget sandede vestjyske jorde kræver meget vanding og hvor man også vander de arealmæssigt store fairways. Samtidig skal det også nævnes, at de ovenstående tal kun er fra 2006 og, at jeg ikke har noget sammenligningsgrundlag fra andre år. Min pointe med dette er, at det årlige vandforbrug til banen kan variere utroligt meget efter vejrlig, hvorfor det om 3-4 år bliver spændende at se klubbernes gennemsnitlige vandforbrug over 4 år. Dette vil give et meget bedre billede af klubbernes gennemsnitlige vandforbrug til banevanding. Men i det hele taget foretager klubberne store investeringer i computerstyrede vandingsanlæg, så man f.eks. kun vander de lidende områder og på de rigtige tidspunkter af døgnet. Der er også flere klubber, som vander med søvand. De har simpelthen omdannet banens søer til vandreservoirer, så de er fri for den kæmpe omkostning, det er at betale for grundvand - samtidig sparer de jo også på en knap ressourcer til miljøets fordel.

Mht. vandforbruget i klubhuset erfarede jeg gennem min interviewundersøgelse, at de fleste klubber gør meget for at kontrollere deres vandforbrug. De opsætter vandbesparende toiletter, vandhaner og brusere i omklædningsrummene og de etablerer ligeledes

---

vandbesparende enheder i restaurationerne.

Så hvorvidt der generelt er potentiale for at reducere klubbernes vandforbrug er svært at sige. Men hvis DGU ligger arbejde i at skabe en holdningsændring hos golfspillere sådan, at de ikke længere opfatter gode golfbaner som værende lig med grønne frodige golfbaner, så vil der være et stort potentiale i at reducere de storforbrugene klubbers vandforbrug. Men det er en svær opgave, idet golfspillere bliver bombarderet med indtryk af, hvordan ”rigtige” golfbaner skal se ud, både gennem billeder og reportager men også gennem tv og rejser til andre lande, hvor de økonomiske og miljømæssige forhold er meget anderledes. Der er ligeledes et stort potentiale i at flytte klubbernes vandforbrug fra det kostbare grundvand til søvand. Man kunne også forestille sig, at der bliver forsket mere i brugen af genbrugsvand til vanding af golfbaner. Brugen af sådan et tiltag vil helt klart kunne reducere forbruget af rent grundvand. Så min konklusion er, at der er et potentiale til stede for at reducere golfklubbernes forbrug af grundvand, men en reduktion i brugen af vand generelt bliver nok svær at få gennemført.

Energiforbrug

Generelt tror jeg, at der er potentiale for at reducere klubbernes energiforbrug. Dette kræver selvfølgelig en afvejning af, hvilke investeringer der skal foretages kontra de effekter, som det giver.

Der er i det moderne Danmark en stor palette af muligheder for at reducere forbruget af el og dette gælder også golfklubber. ”Golfens Grønne Regnskab 2006” viser et gennemsnitligt årligt forbrug på 73.000 kWh pr. klub, hvoraf ca. 90 % af forbruget stammer fra klubhuset. Og selvom klubberne allerede gør meget for at spare på strømmen ved f.eks. at installere sparepære, automatiske lyssensorer og andre sparefunktioner i følge interviewundersøgelsen, så er der ikke tvivl om, at der kan spares yderligere. Dette kræver selvfølgelig viden om, *hvor* der kan spares, men det kræver også motivation fra de involverede til at opsøge og udnytte denne viden, og så er det nødvendigt, at reduktionen i elforbruget står mål med den indsats og de investeringer, der skal foretages.

Opvarmning af klubhuset er også et sted, hvor der kan reduceres i forbruget. F.eks. kan dele af klubhuset jo lukkes af i vintermånederne, hvor der ikke er så mange brugere.

Energiforbruget af de maskiner, der bruges i den daglige vedligeholdelse og drift, kan højst sandsynligt også reduceres. F.eks. kører der mange ældre maskiner rundt, som alt andet en lige har et større forbrug og et højere udslip af skadelige partikler. Gamle maskiner går også oftere i stykker med risiko for udslip af f.eks. hydraulikolier og udsmidning af defekte maskindele. Samtidig ser det ud til, at der kan være et potentiale i at nedsætte forbruget af benzin - dette gør sig i hvert fald gældende, hvis der sammenlignes med landbruget, hvor der stort set ikke bruges benzin i driften.

Affald

Hvad angår affaldsproduktionen på danske golfbaner, har jeg ikke dokumenteret potentialet for at reducere mængden af produceret affald. Men der er overhovedet ingen tvivl om, at der er et kæmpe potentiale for at forbedre situationen omkring affaldsdeponering og sortering med stor miljømæssige gevinst til følge. Hvis vi tager banedriften først, så er der ikke mange danske golfbaner, der f.eks. har en vaskeplads til deres maskiner (stort set alle maskiner vaskes dagligt efter brug, så syren fra græsset ikke ødelægger vigtige maskindele). Dette medfører, at al affald fra maskinerne (græs, olierester, dieselrester, osv.) ledes direkte ud i kloakken, hvilket bestemt ikke er hensigtsmæssigt. Så er der også problemer med deponering af f.eks. græsafklip, som oftest udlægges direkte på jorden med risiko for nedsiving af næringsstoffer til følge.

Omkring klubhusets drift er der også flere indsatssteder at tage fat på. Som det er i dag langt de fleste steder, sker der ikke den store affaldssortering, hvilket der ellers kunne være en stor miljømæssig gevinst i. F.eks. kunne man jo, som en af interviewpersonerne nævnte, opstille pap- og papirscontainer, sortere køkkenaffald, elektronikaffald, mm. Under alle omstændigheder er det et område, hvor der er et markant og positivt miljømæssigt potentiale i at øge fokuset.

Delkonklusion

Hvis DGU følger deres aftale med Miljøministeren, så er der et yderligere potentiale i at reducere pesticidforbruget. Men det kræver en massiv indsats indenfor forskning og formidling af DGU og andre organisationer eller private firmaer.

Der *ikke* potentiale til stede for at reducere forbruget af NPK gødning i den danske golfsport. Tværtimod ser det ud til på baggrund af ”Golfens Grønne Regnskab 2006”, at forbruget gennemsnitligt skal øges, hvis man ønsker at fremme en pesticidfri pleje af golfbanerne.

Vandforbruget kan nok ikke reduceres betragteligt i mængde, da klubberne allerede forsøger at spare så meget som muligt på det punkt. Men der ligger et enormt miljømæssigt potentiale i at fremme brugen af søvand til banevanding istedet for drikkevand hentet fra grundvandet, og der ligger ligeledes en stort potentiale i at anvende genbrugsvand.

Der er et potentiale til stede i de danske golfklubber for at reducere energiforbruget på nogle punkter. Men da mit sammenligningsgrundlag er meget sparsomt, er denne delkonklusion stort set kun begrundet på baggrund af min egen viden, som jeg har opnået gennem denne opgave, min erfaring som golfspiller gennem mere end 20 år, som greenkeeper gennem 2 år og som medlem af baneudvalget i Dragør Golf Klub gennem 2 år. Al forskning tyder på, at der i den vestlige verden er et enormt overforbrug af energi, hvilket med al sandsynlighed også gør sig gældende i danske golfklubber, hvorfor jeg når

---

---

min konklusion. Men hvor indsatsen ligger mest hensigtsmæssigt, kræver en langt mere detaljeret viden på området, end den jeg har opnået. Og så kræver det en villighed fra klubbernes side til at opsøge viden om, hvordan de kan opnå disse reduktioner.

Affaldshåndteringen i de danske klubber er umiddelbart ikke af høj standard. Der efter min vurdering ikke noget stort potentiale for at reducere mængden af produceret affald, men der er til gengæld et enormt miljømæssigt potentiale i at håndtere affaldet korrekt. Hvorfor jeg vurderer, at der bør sættes ind med oplysningskampagner overfor golfklubberne, så de kan lære, hvordan affaldet håndteres miljømæssigt korrekt.

Som det kan læses ud af ovenstående delkonklusioner, så har jeg i de fleste tilfælde påvist et potentiale for at påvirke de respektive forbrug - kun overfor gødningsforbruget ser jeg ikke noget potentiale. Så som jeg opfatter det, er der et reelt potentiale i at indføre en miljømærkning overfor golfklubber. Kravet til dette er nemlig ikke, at samtlige relevante miljømæssige elementer skal være potentielt reducerbare. Det er graden af relevans, potentiale og styrbarhed, der er afgørende, og hvis den vurderes at være høj nok, er der ide i at etablere en miljømærkning (www.ecolabel.dk) - derfor ser jeg som nævnt et potentiale i at indføre en miljømærkning overfor golfklubberne i Danmark.

Styrbarhed

Intro – hvad menes der?

Er golfklubber et område, hvor miljømærkning kan styre designeres, producenteres, banepersonales og brugeres adfærd? Dette er et af mine spørgsmål i min problemformulering. Og som det fortæller så godt handler begrebet styrbarhed om et miljømærket produkts evne til at få implicerede til at ændre adfærd, hvilket er ryggraden i ethvert miljøarbejde!

Som nævnt under metode afsnittet bruger jeg det kvalitative semistrukturerede forskningsinterview til at nærme mig det finurlige begreb styrbarhed. Som tidligere nævnt er det svært at kvantificere markedseffekterne af en miljømærkning/styring og derfor findes der ingen konkrete data, der dokumenterer styrbarheden af et produkt. Derfor har jeg skønnet, at en interviewundersøgelse er det bedste bud på at skaffe mig nogle oplysninger fra klubberne vedrørende deres tanker omkring et miljømærkes styrbarhed.

Delkonklusion

Gennem mine litteraturstudier fandt jeg ud af, at begrebet styrbarhed er et overordenligt kompliceret begreb at benytte sig af i sin forskning, hvilket jeg også fik bekræftet gennem mit arbejde med interviewundersøgelsen. Problemet er, at styrbarhed er et nogen ”uldent” begreb! Det er som sådan let nok at forstå og sætte sig ind i betydningen af, men det er yderst vanskeligt, hvis ikke umuligt, at dokumentere eksistensen af. Så hvis man er fræk nok, kunne man jo kalde det for et ideologisk begreb, som, når det bruges i teorien, fungerer fint, mens det ligesom forsvinder, når det bruges i praksis! Det er måske lidt groft sagt, men megen forskning tyder på, at det til dels er sandt. For hvordan kan man bekræfte, at det lige netop er et produkts miljømærke, der giver de effekter, man nu engang undersøger og ikke de tusindvis af andre mulige påvirkninger, der gør sig gældende? Det, jeg ganske kort prøver at sige, er, at man skal forholde sig kritisk til begrebet styrbarhed, da det er svært at påvise effekten af.

Når det er sagt, vil jeg kort fortælle lidt om miljømærkers styrbarhed generelt og kommentere mine fund i interviewundersøgelsen vedrørende styrbarhed og miljømærkning af golfbaner.

Som jeg egentlig allerede har nævnt, så er begrebet styrbarhed utroligt svært at dokumentere eksistensen af. Derfor er det også forbavsende lidt litteratur, der er om materialet. Og jeg kan da allerede her konstatere, at der mangler forskning på området. Hvorfor det er sådan, kan der være mange årsager til, men en af dem, som jeg ser det, er, at det vil være

---

yderst omkostningstungt at gennemføre sådanne undersøgelser og det er vel og mærket uden at være garanteret, at der findes nogle anvendelige data, som kan dokumentere styrbarheden af et miljømærke. Men der er dog få undersøgelser, som bakker op omkring begrebet styrbarhed.

"Marketing studies have shown that consumers recognise the ecolabel and what it stands for suggesting that the ecolabel does raise consumer awareness of environmental issues. Quantifying the effect is difficult but in the longer term it could be enormous with the associated benefit that better informed consumers will demand more effective environmental legislation."

Kilde: The Direct and Indirect Benefits of the European Ecolabel.

Men det er vigtigt at forholde sig kritisk til sådanne marketing studier, idet deres resultater kan være baserede på ledende spørgsmål f.eks. Og undersøgelser viser også, at:

"When consumers in opinion polls are asked if their purchasing decisions would be influenced by information on environmental og ethical aspects of products, the majority seems very ready to say yes. However, evidence for actual behavior along these lines is still limited... ..Nevertheless, there are only few empirical analyses of whether consumers will actually do so. Indeed, according to EPA (1994) and OECD (1997) most evidence is anecdotal."

Kilde: Environmental Labelling and Consumers' Choice - an empirical analysis of the effect of the Nordic Swan.

Dette understreger meget godt min pointe med, at man skal forholde sig kritisk til undersøgelser. Og så længe der ikke er nok forskning, der kan dokumentere de samme effekter eller manglen på dem, kan der ikke gives noget entydigt svar på, om miljømærker har en styrbarhedseffekt eller ej.

Så hvorvidt en miljømærkning af golfbaner vil være styrbar overfor ansatte, brugere, leverandører, producenter, mm., er ikke lige til at sige! Dette afspejles også meget godt i de resultater, som jeg har opnået gennem min interviewundersøgelse. For som jeg skrev i min samlede meningsfortolkning, var der ikke noget entydigt svar fra klubberne. Tendensen var, at de store klubber var overvejende positive i forhold til miljømærkets potentielle styrbarhed, mens de små klubber var mere skeptiske overfor dette. Men alle var mere eller mindre enige om, at en markedsføring af mærket ville øge tendensen til at miljømærket blev styrbart, hvilket også er i tråd med den citerede markedsundersøgelses resultater.

Hvis DGU ønsker at fortsætte deres arbejde med at indføre en miljømærkning overfor golfklubber, og de ønsker at basere de forudgående undersøgelser på den model, som jeg har benyttet i denne opgave - altså at afdække relevans, potentiale og styrbarhed. Så skal de bare være klar over, at de undersøgelser, som ligger til grund for videnen om

---

styrbarhed, ikke er håndfaste dokumenterede facts. Det er udelukkende gisninger om, hvordan miljømærkningen ville påvirke adfærden af alle implicerede, og de skal som sådan behandles kritisk. Dette betyder ikke, at sådanne undersøgelser er overflødige. Faktisk er det jo meget rart med en undersøgelse som påviser intuitive ideer om miljømærkets styrbarhed - men skal bare altid huske på, at det kun er ideer og ikke facts.

Konklusion

I denne hovedkonklusion vil jeg redegøre for, hvorvidt min problemformulering er blevet besvaret i løbet af opgaven og jeg vil samtidig sammenholde opgavens delkonklusioner til en samlet hele. Ydermere vil jeg på baggrund af viden opnået gennem denne opgave formulere mine anbefalinger vedrørende DGU's videre arbejde med miljømærkning.

Som skrevet er essensen af min problemformulering at undersøge, i hvilket omfang golfklubber er egnede til miljømærkning. Så det første arbejde var at kortlægge, hvilke miljøpåvirkninger golfklubbernes aktiviteter medfører og hvor store de er. Gennem mine litteraturstudier og interviewundersøgelsen dokumenteres det, at klubberne producerer en lang række reducerbare miljøpåvirkninger, men hvor jeg dog koncentrede denne opgaves fokus omkring pesticid-, gødnings-, vand- og energiforbrug samt affaldsproduktion og opbevaring. Ved alle fokuspunkter har jeg fundet det relevant at kigge på potentialet for henholdsvis at reducere forbruget, affaldsproduktionen og affaldshåndteringen. For selv om klubberne allerede på nuværende tidspunkt gør meget for at spare, er der stadig umiddelbart rig mulighed for forbedringer.

Med hensyn til potentialet for at reducere de undersøgte aktiviteter, var historien næsten den samme. Der er generelt potentiale for at forbedre forholdene omkring de miljøpåvirkende aktiviteter. Pesticidforbruget kan direkte reduceres ved at implementere pesticidfrie plejemetoder, men det kræver nok en del forskning at gøre det økonomisk rentabelt for klubberne. Energiforbruget kan også direkte reduceres ved at benytte moderne energibesparende tiltag og nye maskiner til driften. Potentialet vedrørende vandforbruget ligger nok ikke i en reduktion i forbruget, selvom der sikkert er plads til dette blandt de største syndere. Det ligger i stedet i at benytte alternative vandforsyninger frem for dyrt og ressourceknapt grundvand. F.eks. bør flere klubber overveje at anlægge søer, som kan bruges som vandreservoir til banevanding. Og så ligger der umiddelbart et stort potentiale i at benytte genbrugsvand til banevanding, men dette kræver politisk opbakning og forskning før det bliver aktuelt. Umiddelbart er der ikke potentiale for at reducere mængden af produceret affald betragteligt, men der ligger til gengæld et enormt potentiale i at lære klubberne en langt bedre affaldshåndtering og sortering. Dette kræver ikke de store tidsmæssige og økonomiske tiltag, men handler i højere grad om velvilje til omstilling fra klubbernes side. På baggrund af de data og forskningsartikler jeg har haft til rådighed, konkluderer jeg, at der *ikke* er et potentiale for at reducere gødningsforbruget. Faktisk tyder resultaterne på det modsatte, nemlig at der bør ske en gennemsnitlig

---

stigning i forbruget af gødning, når klubberne skal overgå til pesticidfri pleje, idet en lokalt tilpasset gødningsstrategi samt den korrekte mekaniske behandling er det bedste nuværende alternativ til ukrudtsbekæmpelse med pesticider.

Begrebet styrbarhed er et løst begreb, som det er svært at forholde sig til. Jeg har i opgaven forsøgt at besvare problemformuleringens tredje delspørgsmål, der omhandler miljømærkers evne til ændre adfærden blandt brugere, ansatte, producenter, mv., ved hjælp af min interviewundersøgelse samt litteraturen. Det har vist sig som en svær opgave, hvorfor jeg ikke i denne opgave kan komme med et entydigt svar. Der var blandt de interviewede blandede opfattelser af, hvorvidt et miljømærke overfor golfklubberne ville kunne have den effekt. Tendensen var, at de små golfklubber var overvejende skeptiske, mens de store klubber forholdt sig mere positivt overfor begrebet. Men efter at have læst den smule litteratur, jeg kunne finde om emnet, var det heller ikke noget, som overraskede mig, idet forskningen afspejler den samme uoverensstemmelse overfor effekten af et miljømærkes styrbarhed.

Jeg mener, at jeg tilnærmelsesvist har fået besvaret opgavens problemformulering. Selvfølgelig kan det altid gøres bedre og mere dybdegående. Men som en indledende undersøgelse af relevans, potentiale og styrbarhed af en miljømærkning overfor golfklubber på foranledning af DGU, finder jeg opgavens resultater meget relevante og passende.

Generelt vil jeg sige, at de metoder jeg har brugt til at nå frem til mine konklusioner, var egnede til formålet - alligevel vil jeg gerne knytte et par kommentarer dertil.

Med hensyn til interviewet vil jeg i retrospektiv indrømme, at flere interviews måske havde bragt ny viden til overfladen, og det ville også have haft den indvirkning, at generaliseringen af de interviewedes udsagn havde været mere statistisk troværdigt. Forstået på den måde, at seks interviews ikke er nok til at basere en entydig konklusion på, heller ikke selv om der havde været enighed mellem de seks interviewede. Alligevel syntes jeg dog, at metoden var brugbar i denne sammenhæng og, at den gave gode anvendelige resultater, som DGU kan tage med i deres videre overvejelser og arbejde.

Litteraturstudiet har afsløret en stor svaghed i forhold til emnet miljømærkning. Der findes ikke megen anvendelig forskning på området, da det er så svært at isolere effekterne af en miljømærkning og dokumentere, at de vitterligt *er* effekter af lige netop miljømærkningen og ikke andet (Effects of eco-labelling schemes: Compilation of recent studies). Og hvis vi kigger på miljømærkning og golfbaner, ser det bare endnu værre ud. Så en vigtig konklusion på baggrund af denne opgave er, at der uden tvivl mangler forskning på området - både helt generelt men også i forhold til golfbaner. Men efter mit ophold hos miljøafdelingen i DGU er dette heller ikke overraskende, idet jeg ved selvsyn kan

---

konstatere, at DGU's engagement i miljømærkning af golfbaner vil få karakter af at være en form for pionerarbejde. Samtidig må jeg også konstatere, at der endnu ikke er mange lignende anlæg, som opgør deres årlige forbrug i samlede brancherapporter som "Golfens Grønne Regnskab 2006", hvilket er beklageligt, da et sådan sammenligningsgrundlag havde været interessant. Sammenligningen med dansk landbrug viste sig i hvert fald ikke at være særlig anvendelig, da de to dyrkningsformer ikke har samme formål og derfor i de fleste tilfælde ikke er direkte sammenlignelige.

Jeg har gennem opgaven også fokuseret på, hvordan DGU bør forholde sig til en fremtidig miljømærkning og jeg vil her ganske kort opsummere en anbefaling til DGU om, hvordan jeg ser, at de bør tilrettelægge deres videre arbejde med miljømærkning.

For det første må DGU fastsætte en målsætning for indførslen af en miljømærkning. Skal dens primære mål være at skabe reelle miljøforbedringer eller skal den primært skabe et bedre brand omkring golfsporten? Skal den ramme laveste fællesnævner, så alle klubber kan blive mærkede; skal den opdeles i flere niveauer, så alle klubber kan klare laveste niveau, mens det så bliver gradvist mere krævende; eller skal de følge Svanen og Blomstens eksempel og sige, at når 30 % af klubberne kan opnå miljømærkningen, så skal kravene strammes?

Under alle omstændigheder er det en vigtig forudsætning, for at miljømærkningen bliver en succes, at DGU lytter til klubbernes kommentarer. Og ganske kort går de ud på, at en miljømærkning af danske golfklubber skal være lettilgængelig for alle klubber både økonomisk og tidsmæssigt, den skal være frivillig at deltage i, den skal indeholde en miljøpolitik som klubberne selv formulerer, DGU skal formulere retningslinierne og så skal DGU gennem formidling bryde den barriere, der hedder fordomme. Dernæst er det vigtigt, at DGU laver et stort stykke markedsføringsarbejde overfor klubber og offentligheden, hvilket vil have flere positive indvirkninger. For det første styrker det brandet "golf", for det andet informerer det klubberne om, hvad miljømærkning er, for det tredje bidrager det højst sandsynligt til at motivere og fastholde de involverede i processen og for det fjerde øger det sandsynligheden for at mærkningen bliver styrbar. Efter implementeringen af miljømærkningen er det vigtigt, at DGU følger op på klubbernes arbejde i form af undersøgelser af alt fra tilfredshed blandt klubber, kendskab til mærkningen i klubberne og offentligheden, virkninger/effekter af miljømærkningen, dokumentation af forbrug, osv. osv. Især er det vigtigt, at DGU ligger noget arbejde i at forsøge at dokumentere effekterne af miljømærkningen, så klubberne kan se, at det virkelig gavner miljøet.

Udover selve arbejdet med miljømærkningen kan jeg kun på det kraftigste anbefale DGU at fortsætte med at støtte forskningen indenfor feltet. For der er ingen tvivl om, at forskning kan gavne golfsporten og miljøet på flere måder. F.eks. skal der forskes mere i,

---

hvordan klubberne kan pleje banerne mere økonomisk bevidst og effektivt uden brug af pesticider. Der skal forskes i græsser, som har et lavere vandbehov og er mindre udsatte for sygdomme, græsser, der kan give en længere spillesæson på vores breddegrader, græsser der er mere slidtolerante, osv.

Sidst men ikke mindst skal DGU også være bevidste om, hvor stort omfanget af det arbejde, de sætter i gang, er. For ellers risikerer de, at det er dem, der bliver barrieren for en succesfuld miljømærkning af golfklubberne.

Men ellers fornemmer jeg i min daglige gang hos DGU, at tiden er ved at være der, hvor de bør sætte sig ned og prøve at formulere en række kriterier, som de kunne se ud. Dette bør gøres i en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter fra DGU, relevante organisationer og klubberne sådan, at alle interessenter bliver hørt.

Litteraturliste

1. anonym. Eco-Labeling: Actual effects of selected programmes. OECD; 1997.
2. anonym. Europa-Parlamentets og Rådets Forordning (EF) Nr. 761/2001 om organisationers frivillige deltagelse i en fællesskabsordning for miljøledelse og miljørevision (EMAS). 2001.
3. anonym. Pesticidfri pleje af fodboldbaner og golfbaner. In: Skov & Landskab og Miljøstyrelsen, ed. Skov & Landskab og Miljøstyrelsen; 2002.
4. anonym. Preparing your environmental statement against the ECOManagement criteria. 2005:1-18.
5. anonym. EMAS and the Eco-label... What's the difference? 2005.
6. anonym. EVER: Evaluation of EMAS and Eco-label for their Revision. 2005:1-14.
7. anonym. Pesticidaftalen. Aftale mellem Dansk Golf Union, miljøministeren og Kommunernes Landsforening om at afvikle brugen af plantebeskyttelsesmidler i golfklubber. 2005:1-2.
8. anonym. Effects of eco-labelling schemes: Compilation of recent studies. OECD; 2005.
9. anonym. Dansk landbrug i tal 2006. In: Dansk Landbrug, ed. Dansk Landbrug; 2006.
10. anonym. International Labelling Programs. National Center for Environmental Innovation (NCEI); 2006.
11. anonym. Golfens Grønne Regnskab 2006. In: Dansk Golf Union, ed. Dansk Golf Union; 2007.
12. Bjørner TB, Hansen LG, Russel CS. Environmental Labelling and Consumers' Choice - an empirical analysis of the effects of the Nordic Swan. Vanderbilt University; 2002.
13. Cadman J, Dolley P. The Direct and Indirect Benefits of the European Ecolabel. AEA Technology; 2004.
14. Dissing V. Pesticidforbrug på danske golfbaner. Dansk Golf Union; 1998.
15. Dissing V. Gødningsforbrug på danske golfbaner. Dansk Golf Union; 1998.
16. Kristoffersen P, Rytter S. Undersøgelse af pesticidforbruget på offentlige arealer 2002. In: Miljøstyrelsen, ed. Miljøstyrelsen; 2002.
17. Kvale S. Interview - en introduktion til det kvalitative forskningsinterview. Hans Reitzels Forlag; 1997.
18. Lindgren M. Miljöledning inom golfporten. Stockholms Universitet; 2001.

-
19. Petersen TK, Eva Meyle. Naturen trives på golfbanerne - et plus for både vegetation, vildt, fugle og vådområder. Grønt Miljø. 2005;2/2005:30-31.
  20. Petersen TK. Golfbaner kan styrke landskabet - Natur, landskab og friluftsliv får gavn af baner der placeres, planlægges og drives rigtigt. Grønt Miljø. 2005;1/2005:24-26.
  21. Petersen TK, Niels Østergård. Lokalisering af golfbaner. Miljøministeriet; 2006:1-20.
  22. Petersen TK, Bente Mortensen. Golf, natur og friluftsliv. In: Dansk Golf Union, ed. 2007:1-44.
  23. Rienecker L, Jørgensen PS. Den Gode Opgave. Forlaget Samfundslitteratur; 2005.
  24. Schiesser P, Shinn M. EEB Evaluation of the European Eco-Label Criteria and Scheme - "What we wanted - what we got". European Environmental Bureau (EEB); 2004.

Internetkilder

www.dengroennenoeogle.dk	Den Grønne Nøgle
www.golfenvironmenteurope.org	Golf Environment Europe
www.dn.dk	Danmarks Naturfredningsforening
www.greennetwork.dk	Green Network
www.mst.dk	Miljøstyrelsen
www.epa.gov	U.S. Environmental Protection Agency
www.dgu.org	Dansk Golf union
ec.europa.eu	European Commission - Environment
www.gen.gr.jp	Global Ecolabelling Network
www.iso.org	International Organization for Standardization
www.skovognatur.dk	Skov- og Naturstyrelsen
www.turfgrass.dk	Videnstjeneste om græs
www.sgeg.org.uk	Scottish Golf Environment Group
www.stri.co.uk	The Sports Turf Research Institute
www.ds.dk	Dansk Standard
www.ecolabel.dk	Blomsten og Svanen - Miljømærkning Danmark
webtool.danak.dk	DANAK - Den Danske Akkrediterings- og Metrologifond
www.sl.kvl.dk	Skov & Landskab
www.aalborg.dk	Miljøledelse i Aalborg Kommune
www.startogvaekst.dk	Væksthus Midtjylland
www.blauer-engel.de	Der Blaue Engel

Mundtlige kilder

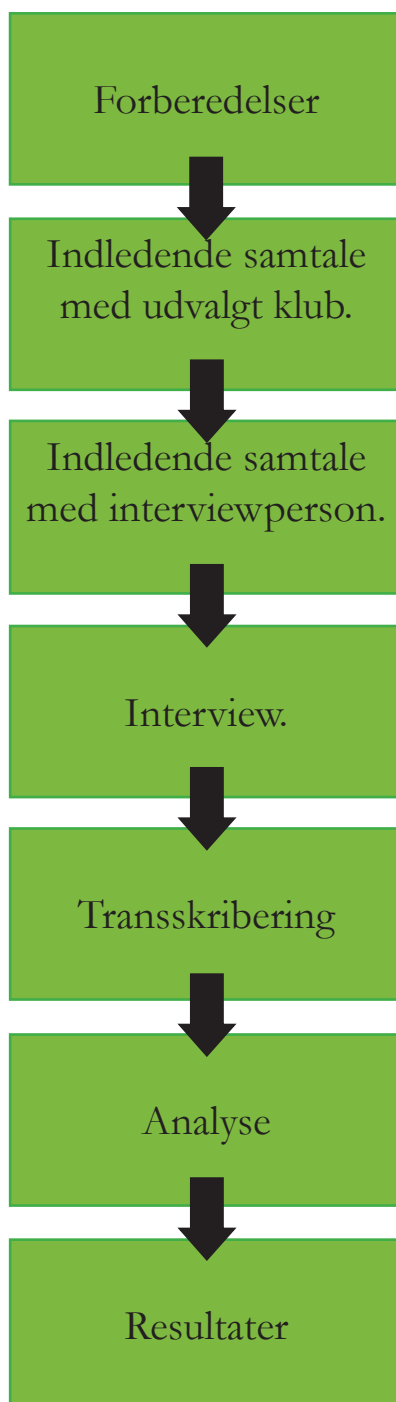
- Anonyme interviewpersoner
- Fisker, Hans Jørgen. Forskningsassistent ved Center for Skov, Landskab og Planlægning / By- og landskabsstudier, Det Biovidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet
- Petersen, Torben Kastrup. Dansk Golf Union

Bilag 1

Oversigt over interviewundersøgelse

Bilag 2

Interviewguide

Indledende samtale med udvalgt klub

- Præsentation af mig
- Hvor kommer jeg fra
- Hvad er mit ærinde

Indledende samtale med interviewperson

- Præsentation af mig
- Hvor kommer jeg fra
- Hvad er mit ærinde

Interview

Briefing

Hej, mit navn er Thomas Jepsen og jeg er landskabsarkitekt studerende fra Københavns Universitet. Vi har tidligere talt sammen vedr. dette interview. Kort fortalt handler undersøgelsen om miljømærkning/miljøstyring af golfklubber. Baggrunden for projektet er DGU's interesse i en mulig indførsel af en miljømærkning/miljøstyring overfor de danske klubber, hvorfor de ønsker en indledende undersøgelse af klubbernes interesse og viden om emnet.

Inden vi starter interviewet, skal vi lige have afklaret nogle forhold. For det første skal du vide, at interviewet er 100 % anonymt, hvilket i praksis betyder, at du på ingen måde vil blive stillet til ansvar for dine udtalelser og jeg vil ved citater eller lign. ikke nævne dit navn eller klub. Dernæst vil jeg lige bekræfte, at du er medvidende til, at interviewet bliver optaget til senere brug og at det er i orden for dig. Og så vil jeg også understrege, at jeg vil forsøge at time interviewet til omkring 30 min.

Har du nogle spørgsmål inden vi starter interviewet?

Baggrundsinformation

- Kan du fortælle lidt om dig selv?
- Hvad er din uddannelse/profession?
- Hvor længe har du været tilknyttet klubben?
- Hvad er din funktion i klubben?
- Hvor længe har du siddet i den nuværende position?

-
- Har du lavet andet arbejde i klubben?
  - Kender du DGU's "Håndbog i Miljøstyring"?
  - Hvor mange ansatte har klubben?

Den interviewedes viden omkring miljømærkning

- Hvad er en miljømærkning?
- Kan du nævne tre forskellige miljømærkninger?
- Hvilke miljøfaktorer kunne være interessante at kigge på i forbindelse med golfbaner?
  - Hvorfor er lige netop de miljøfaktorer interessante at kigge på?
- Hvilket arbejde medfører en miljømærkning?
  - Hvorfor mener du det?

Miljømærkning kontra klubben

- Ville det være interessant at indføre en miljømærkning af din klub?
    - Hvorfor/hvorfor ikke?
    - Hvilke barrierer ser du, der kan forhindre, at din klub vil miljømærkes?
      - Hvorfor ser du de punkter som barrierer?
  - Må det koste noget at deltage i miljøarbejdet?
    - Hvorfor/hvorfor ikke?
  - (hvis ja til forrige)Hvor meget må det i runde tal koste klubben i kroner og øre?
    - Hvorfor sætter du grænsen lige netop der?
  - Hvor mange mandskabstimer ville I kunne afsætte til miljøarbejdet?
    - Hvordan kommer du frem til det tal?
      - Kan du fortælle lidt mere om de overvejelser, der ligger bagved?
  - Hvem ser du som primus motor i et evt. miljømærkningsarbejde i din klub?
    - Hvorfor?
      - Skulle vedkommende klare opgaven alene eller tror du der er brug for flere hænder?
  - (hvis ja)Hvem ser du som hjælpere til at løfte opgaven?
    - Hvordan vil I motivere personale?
  - Kan I bruge en miljømærkning til noget i din klub?
    - (hvis nej)Hvorfor ikke?
    - (hvis ja)Kan du forklare, hvordan og til hvad I vil bruge miljømærkningen?
  - Er der et behov for at indføre miljømærkning overfor de danske klubber?
    - Hvorfor/hvorfor ikke?
-

Kan du uddybe det?

- Verificering - skal den være uafhængig? Eller kan DGU varetage denne?

Kan du uddybe det?

Hvilke problemstillinger ser du i forhold til om verificeringen er uafhængig eller ej?

Kan du uddybe det?

Den interviewedes tanker og holdninger til begrebet styrbarhed i forhold til miljømærkning

Tror du, at indførslen af en miljømærkning i din klub kan være medvirkende til at styre ansatte, leverandører, brugere, m.fl. til at tænke og handle mere miljøvenligt?

Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvordan tror du, at dette ville vise sig?

Hvorfor?

- Hvad skal der til for at en miljømærkning bliver styrbar?

Hvorfor?

- Ville en markedsføring af den valgte miljømærkning bidrage til styrbarheden?

Hvordan?

Hvorfor?

Debriefing

Ja tak. Det var så interviewet. Inden vi afslutter helt, vil jeg spørge, om du har nogle spørgsmål til mig eller om du sidder med nogle uddybende kommentarer eller har ting du har tænkt på undervejs, som vi ikke fik talt om eller fik snakket færdigt?

(Hvis ikke): Jamen så vil jeg slukke for optagelsen og sige tusind tak for din tid og dine kommentarer. Jeg synes virkelig, at du havde mange spændende synspunkter og bemærkninger, som jeg uden tvivl kan bruge i mit projekt. Du havde langt bedre viden på området, end jeg havde forestillet mig. Så nu bliver det spændende at se, om dine kollegaer klarer sig lige så godt. Har du ellers noget du vil tilføje?

(Hvis ikke): Nej - jamen så tusind tak for din tid og ha' en god dag.

Bilag 3

Skematisk oversigt af interviewstruktur

Briefing

Faktuelle data

Den interviewedes viden omkring miljømærkning/miljøstyring

1. Hvad er miljømærkning?
2. Hvad er miljøstyring?
3. Kan du nævne 3 miljømærkninger?
4. Hvad indebærer en miljømærkning af arbejde?
5. Hvilke miljøfaktorer kunne være interessante at kigge på?

Beskrivende/forklarende data

1. Hvordan ser du forskellen på miljømærkning og miljøstyring?
2. Til 4 og 5 - hvorfor?

Miljømærkning/miljøstyring kontra klubben.

1. Må en miljømærkning koste noget at deltage i?
2. Hvis ja, hvor meget må en miljømærkning så koste?
3. Hvor mange mandskabstimer kan I afsætte til miljøarbejde?
4. Hvilke barrierer kunne forhindre en miljømærkning af din klub?
5. Kan I som klub bruge en miljømærkning?
6. Hvad er mest interessant? En miljømærkning eller miljøstyring?

1. Hvordan vil I motivere personalet?
2. Hvordan vil I prioritere miljøindsatsen?
3. Hvem ser du som primus motor på arbejdet bag en miljømærkning i din klub?
4. Hvorfor er det en barriere?
5. Hvordan vil I bruge en miljømærkning?
6. Hvorfor?

Den interviewedes tanker vedrørende styrbarhed.

1. Kan indførelsen af en miljømærkning/-styring styre ansatte, producenter, brugere, mm. til at tænke mere miljøvenligt?
2. Hvad skal der til for at en miljømærkning bliver styrbar?
3. Ville markedsføring af miljømærkningen bidrage til styrbarheden?

1. Hvordan?
2. Hvorfor?
3. Hvorfor ikke?

Debriefing
